

Hukuk Sosyolojisi

Mathieu Deflem

Çevirenler

Devrim Özkan
Yücel Karadaş

Deflem, Mathieu

Hukuk Sosyolojisi

Sociology of Law, Visions of a Scholarly Tradition

Çevirenler: Devrim Özkan & Yücel Karadaş

ISBN: 978-975-2500-61-7

Adres Yayınları® / 54

1. Baskı: Mart 2019

© 2019, Adres Yayınları®

© 2008, Mathieu Deflem

This translation of *Sociology of Law*, Mathieu Deflem is published by arrangement with Cambridge University Press.

Hukuk Sosyolojisi, Mathieu Deflem Cambridge University Press ile yapılan sözleşmeye dayanarak yayımlanmıştır.

Yayın Editörü: Özlem Çağlar Yılmaz

Yayın Koordinatörü: Emre Turku

İç Tasarım: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Mesut Koçak

Tashih: Ceren Özçevik

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: İvedik Caddesi Mercan 2 Plaza No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayıncı grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Mathieu Deflem

Mathieu Deflem Güney Karolina Üniversitesi'nde Sosyoloji Profesörüdür.

Belçika'da doğan Deflem, Leuven Katolik Üniversitesi'nde sosyoloji ve kültürel antropoloji okumuştur. İngiltere Hull Üniversitesi'nde Sosyoloji ve Antropoloji Bölümünde yüksek lisans, ABD'de Colorado Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümü'nde doktora çalışmalarını tamamlamıştır. Daha önce Kenyon Koleji, Purdue Üniversitesi'nde bulunan Deflem 2002'den beri Güney Karolina Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Akademik ilgi ve uzmanlık alanlarının başında hukuk sosyolojisi, sosyal kontrol, popüler kültür ve sosyoloji teorisi gelmektedir. Yayımladığı çok sayıda makale ve kitapları hakkında ayrıntılı bilgi mathieudeflem.net adresindeki kişisel sayfasında yer almaktadır.

Yazarın yayınlanmış başlıca eserleri:

Habermas, Modernity and Law (1996),

Policing World Society (2002),

Terrorism and Counter-Terrorism (2004),

Sociological Theory and Criminological Research (2006),

Sociologist in a Global Age (2007) (Ed.),

The Policing of Terrorism: Organizational and Global Perspectives (2010),

Lady Gaga and the Sociology of Fame: The Rise of a Pop Star in an Age of Celebrity (2017).

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRİYE ÖNSÖZ.....	11
ÖZSÖZ	13
GİRİŞ	18
Hukuk Sosyolojisini Değerlendirmek	19
Hukuk Sosyolojisi: Başlangıç Sınıflandırması	22
Konular ve Yapı: Genel Bir Bakış	25
Hedefler	29
BİRİNCİ KISIM: SOSYOLOJİ, TOPLUM HUKUK.....	32
1. HUKUK VE SOSYAL BİLİMLERİN YÜKSELİŞİ.....	33
Sosyal Bilimlerin Doğuşu	34
Tarihsel Materyalizm Perspektifi	39
İlk Sosyologlar	42
Sonuç	47
2. MAX WEBER: HUKUKUN RASYONELLEŞMESİNE DAİR.....	49
Yorumcu Sosyoloji	50
İdeal-Tip ve Birleşme Eğilimi	51
Toplumun Rasyonelleşmesi:	
Ekonomi, Politika ve Bürokrasi	52
Modern Hukukun Rasyonelliği	54
Weber'in Mirası	58
Sonuç	63

3. EMİLE DURKHEİM’DA HUKUK VE SOSYAL DAYANIŞMA	65
Toplumun Bilimi	66
Sosyal İş Bölümü	67
Hukuk ve Toplumun Evrimi	69
Hukuk ve Haklar	70
Hukuk ve Ceza	71
Durkheim’ın Mirası	72
Sonuç	77

İKİNCİ KISIM: HUKUK SOSYOLOJİSİNİN DEĞİŞİMLERİ VE GELİŞİMİ.....80

4. HUKUKUN SOSYOLOJİK ÇALIŞMASINA YÖNELİK TEORİK DEVİNİM	81
Bilimsel İçtihadattan Hukukî Sosyolojiye: Doğu Avrupa Geleneği	82
Hukukta Sosyolojik Hareket: Avrupa Eğilimleri	91
Psikolojiden Hukuk Sosyolojisine	94
Sonuç	96
5. SOSYOLOJİK HUKUK BİLİMİNDEN HUKUK SOSYOLOJİSİNE	97
Hukukta Sosyolojik Hareket: Amerikan Geleneği	98
Hukuk Sosyolojisinin Yasal Kaynakları	102
Klasik Sosyolojinin Modernizasyonu: Talcott Parsons	105
Yapısalcı İşlevselciliğin Mirası	109
Sonuç	111
6. HUKUK SOSYOLOJİSİ VE MODERN DÜŞÜNCEDEKİ ÇELİŞKİLER	113
Sosyolojik Çatışma Teorisi	114
Eleştirel Bir Hukuk Sosyolojisine Doğru	117
Hukuk Sosyolojisinde Normatifiklik: Hukuk Bilimsel Sosyoloji	120
Normatifiğin Kovulması: Saf Sosyoloji	123
Hukuk Sosyolojisinde Mikro-Teorik Yaklaşımlar	125
Hukuk Sosyolojisinde Davranışçı Yaklaşımlar	129
Sonuç	131

ÜÇÜNCÜ KISIM: HUKUKUN SOSYOLOJİK BOYUTLARI...134

7. HUKUK VE EKONOMİ: PİYASA DÜZENLEMESİ.	135
Kurumsalcılığın Çeşitleri	136
Hukuk ve Organizasyonlar:	
Hukuk ve Ekonomilerin Ötesi	138
İşletme Düzenlemesi	140
Kurumsal Yasallık	143
Refah Hukukunun Politik Ekonomisi	145
Sonuç	147
8. HUKUK VE POLİTİKA: DEMOKRATİK HUKUKUN İŞLEVİ.	149
Yasallık ve Meşruluk Arasında Hukuk:	
Söylem Teorisi	150
Politika ve Ahlâkın Ötesinde Hukuk:	
Kendi Kendini Oluşturma	153
Demokrasi ve Hukuk: Teorik Çeşitlilikler	155
Hukukun Demokratik Eksiklikleri	156
Sonuç	162
9. HUKUK VE ENTEGRASYON: HUKUK MESLEĞİ	165
Meslek Olarak Hukuk	166
Hukuk Mesleğinin Dönüşümü	169
Hukuk Biliminin Çeşitlenmesi:	
Eleştirel Hukuk Çalışmaları	173
Hukuk Mesleğinin İncelenmesi:	
Cinsiyet Eşitsizliği Meselesi	175
Sonuç	177
10. HUKUK VE KÜLTÜR: NORMLARDAKİ DEĞERLERİ DENGEMEK . .	179
Değerler ve Normlar: Durkheim'dan Habermas'a	180
Postmodernizm ve Teorideki Yapı-Bozum	182
Hukukta Postmodernizm ve Yapı-Bozum	185
Yasal Eşitsizlikler: Sınıf, Cinsiyet, Irk ve Etnisite	188
Özneye ve Bedene Dair Yasalar:	
Yakınlık ve Sağlık Düzenlemesi	194
Sonuç	198

DÖRDÜNCÜ KISIM: HUKUKA ÖZGÜ PROBLEMLER202

11. SOSYAL KONTROL: HUKUKUN ZORLAYICILIĞI.203

Sosyal Kontrol Konsepti	204
Disiplin ve Yönetimsellik	206
Polis ve Polisleşme	209
Gözetleme Teknolojileri	212
Cezalandırma Süreci	214
Sonuç	219

12. HUKUKUN KÜRESELLEŞMESİ.203

Hukuku Teorileştirme ve Küreselleşme	222
Küresel Yasallık: Hukuk Yapıcılıktan Hukuk Konuşmasına	225
Küresel Kontrol: Küresel Polisleşmenin Dinamikleri	232
Sonuç	235

SONUÇ: HUKUK SOSYOLOJİSİNİN GÖRÜNÜMLERİ.....238

Hukuk Sosyolojisi Kültürleri	240
Hukuk Sosyolojisinin Sınırları	242

KAYNAKLAR.....245

DİZİN.....293

ÇEVİRİYE ÖNSÖZ

YASALARIN VE HUKUK SİSTEMİNİN İNSANLARIN TUTUM, DAVRANIŞ VE alışkanlıkları üzerinde nasıl ve ne ölçüde etkili olduğu sosyolojinin başlıca meselelerinden biridir. Sosyoloji, kuruluşundan itibaren, kadim *düzen problemi*yle ilgilenmiştir. Dinî kurumların ve geleneğin sağladığı *düzenin* yerine dünyevî ilgi, çıkar ve ilkeler ile biçimlenen yeni bir düzenin tesis edilmesine yönelik gerçekleştirilen bilimsel ve düşünsel atılımlarda önemli rol oynayan sosyoloji, insanların gerek devletle gerekse birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen hukukla yakından ilgilenmiştir. Zira ideal bir düzenin tesis edilebilmesi için insanların mevcut yasal uygulamalardan ne şekilde etkilendiklerinin ortaya çıkarılması zaruridir. Bu sayede hukuk sistemiyle insanlar arasındaki etkileşimin yapısına dair edinilen bilgiler *düzenin* tesisinde kullanılabilir.

Sosyoloji alanında önemli bir yer tutan hukuk sosyolojisi çalışmalarına dair Türkçedeki kaynakların son derece sınırlı olması üzüntü vericidir. Hukuk sosyolojisi sahasında gerçekleştirilen çalışmaların bir dökümünün dahi Türkçede mevcut olmaması dikkat çekici bir eksikliklerdir. Hâlbuki çağdaş bir politik sistemin tesis edilebilmesi için hukuk sistemiyle insanlar arasındaki etkileşimin yerel nitelikleri hakkında kapsamlı bir kavrayışın geliştirilmesi zaruridir. Aksi halde yasama ve yürütme faaliyetlerinin nasıl bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğine dair nitelikli bir yaklaşım geliştirmek mümkün değildir. Bu da insanların tutum ve davranışları üzerinde ne şekilde etkili olacağı öngörülemeyen yasaların çıkarılmasına neden olur. Bu durumda yasaların işlevsellikleri deneme-yanılma yoluyla keşfedilmeye çalışılır ki bunun toplumsal, politik ve ekonomik sonuçlarının bedeli ağır olabi-

lır. Dolayısıyla Türkçede gerçekleştirilecek hukuk sosyolojisi çalışmalarına çeşitli kaynaklar kazandırmak gerekmektedir.

Elinizdeki kitap hukuk sosyolojisi alanında kaleme alınmış en kapsamlı eserlerden biridir. Kitabın yazarı Mathieu Deflem, hukuk sosyolojisi alanında yapmış olduğu çalışmalarla öne çıkmış bir akademisyendir. Kitap gerek sosyoloji bölümleri, gerekse hukuk fakülteleri için kullanışlı bir kaynak olma işlevini yerine getirebilecek nitelikleri haizdir. Zira kitap bir yandan hukuk sosyolojisinin gelişim sürecini ve problemlerini izah ederken, diğer yandan güncel meselelere dair çeşitli kavrayışlar ortaya koymaktadır. Kitabın özellikle son bölümünde, hukuka dair ağdaş meseleler yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Dolayısıyla bu kitap hukuk sosyolojisinin tarihsel gelişimine dair bir çalışma olmanın ötesindedir. Kitaptaki kavrayışların diğer bilim saharındaki eksiklerin kapatılmasına yardımcı olması da muhtemeldir. Örneğin bu kitap, medyaya dair hukuki düzenlemelerin izleyicilerin ve habercilerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediği hakkında çalışacak iletişim bilimciler için de kullanışlı bir eserdir.

Kitabın çevirisinde sosyolojinin kavramlarıyla hukukun kavramlarının uyumlu hale getirilmesine dikkat edildi. Birbirinden farklı gelişim süreçleri olan iki bilim sahasına ait kavramların uyumlulaştırılması kimi zaman Türkçe'nin sınırlarının zorlanmasına neden oldu. Ancak dilin statik bir yapı arz etmediği, fakat dinamik nitelikleri haiz olduğunun bilinciyle kavramsal zenginleşmeyi sağlamak adına Türkçe'nin sınırlarının olabildiğince zorlanması gerekmektedir. Bir dilde belirli bir alana dair kavramların çokluğu, dilin ait olduğu kültür hakkında önemli veriler sağlar. Hukukun insanlar arasındaki ilişkilerin biçimlenmesinde başlıca etken haline geldiği çağımızda, hukuka dair kavramların zenginleşmesi toplumsal gelişim seviyesinin arttırılabilmesi için son derece önemlidir. Bunun için bu çeviriyle Türkçedeki hukuk sosyolojisi terminolojisinin geliştirilmesi de amaçlanmıştır.

Hukukun önemine dair bir toplumsal bilincin gelişimine katkı sağlamak adına gerçekleştirilen bu çevirinin, bundan sonra hukuk sosyolojisi alanında çalışacak öğrenci ve akademisyenlere yardımcı olacağını umuyoruz.

Doç. Dr. Devrim Öşkan

Doç. Dr. Yücel Karadaş

ÖZSÖZ

BU KİTAP, MODERN VE GÜNCEL SOSYOLOJİ SAHASINDA SOSYOLOJİ KLASİKLERİ ile bu klasiklerin sonraki gelişimlerinden hareketle, başlangıçtaki kurulanışından itibaren hukuk sosyolojisi uzmanlığında gerçekleştirilen başlıca başarıların tartışılmasına dayanarak hukuk sosyolojisinin görünümüne odaklanmış teorik olarak yönlendirilen bir araştırma sunmaktadır. Bu kitapta, sosyoloji tarihinin oluşumu boyunca olduğu kadar Max Weber ve Emile Durkheim'ın çalışmalarındaki klasik katkılardan beri irdelenmiş olan sosyoloji disiplininin merkezî klasik soruları tarafından yönlendirilen bir hukuk sosyolojisi modeli önerilmektedir. Dolayısıyla, bu tartışma, ayrıca seçilmiş ampirik meselelerin çeşitliliğini irdeler. Zira bu meseleler, toplumda hukukun rolünün ve konumunun ne olduğu hakkındaki kavrayışımıza katkı sunmuş hukuka dair sosyolojik araştırmaların verimli bir irdelemesidirler.

Hukuk sosyolojisinin sistematiklerini ve tarihini, başlangıcından günümüze kadar sistemli incelemeyi faaliyet sahası olarak belirleyen bu kitap, haddini aşmış olabilir. Fakat bu kitabın hedefleri kesindir: sosyologların incelediği hukukla bağlantılı fenomenlerin yanı sıra hukukun süreç ve yapılarındaki tarzların değerini de ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu kitapta sunulan materyaller, hukukun küreselleşmesi ve uygulaması arasındaki etkileşimden neşet eden seçilmiş problemlerine ve sosyal yapı, kültür, politika ve ekonomiyi de içeren önemli sosyal kurumlarla ilişkisinde hukukun konum ve işlevine dair hukuk sosyolojisindeki modern ve çağdaş teorik perspektiflerle klasik katkıları da içeren teorik ve tematik tartışmaları sunmaktadır. Bu kitabın yazımı sürecinde sosyolojik problemlerle bağlantılı olduğu kadar entelektüel açıdan da ilgi çekici olmasına çalışıldı. Ayrıca

her bir teorik bölümün, her bir tematik bölüm teorik bilgiyle düzenlenirken, hukukun bağlantılı tematik yönlerini de içermesini sağlamak amaçlandı. Somut bir sosyo-tarihsel düzlemin bağlamına uyarlanmış bir teorinin gerekliliği, en az teorik açıdan anlamlı modellere dayalı olarak biçimlenmiş törel problemler ve araştırma bulguları kadar barizdir. Tıpkı bunun gibi, bu kitap, sosyo-tarihsel koşulların çeşitliliğinde hukukun çoklu bileşenlerini ve toplumda hukukun dinamikleri ile sosyolojik açıdan bağlantılı modellerini gözler önüne sererken, hukuk sosyolojisi hakkında bilgilendirici olmayı amaçlamaktadır.

Bu kitabın en başından itibaren gayesinin ne olduğunu açıklığa kavuşturmak isterim. İlk olarak her şeyden önemlisi, bu kitap öğrenciler ve bilim insanları için bir başvuru kaynağı olmak suretiyle uzmanlık sahalarındaki başlıca gelişmeler hakkında tartışma ve inceleme ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlamaktadır. Hukuk sosyolojisi gelişmekte olan ve son derece popüler bir sahadır. Yaygın bir biçimde lisans ve lisansüstü eğitimin yanı sıra yüksek lisans ve doktora dereceleri için hazırlanan seminerlerde de öğretilmektedir. Her ne kadar, bu kitap, sadece sosyoloji araştırmasındaki özel bir sahada öğrenim gören öğrencilere yönelik hazırlanmış bir ders kitabı olmasa da yine de üniversite düzeyinde hukuk sosyolojisi öğretiminde kullanışlı olmasını özellikle umut etmekteyim. Bu kitap, özellikle hukuk sosyolojisinde eğitim verirken, bir kitabın onların yerine eğitim vermesine bel bağlamaktan ziyade, bir kitabı kullanarak ders vermek suretiyle öğrencilere öğrenme deneyimini aktif olarak yaşatmak isteyen eğitimciler tarafından kullanılabilir. Zamanla kitaba ilgi gösterildikçe bu eğitimsel gaye, bu kitabın karşılaştırmalı veya daha seçici bir eğilimde kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir.¹

Günümüzde hukuk sosyolojisi, tözel temaların çokluğunda gerçekleştirilen araştırmaların ve teorik perspektiflerin engin çeşitliliğini kaplayan dikkate değer miktardaki kıymetli katkıları bir araya getirebilecek bir olgunluk seviyesine erişmiş bulunmaktadır. Bu kitap, hukuk sosyolojisinin gelişim sürecinde başarıyla elde edilen bu olgunluk seviyesini yakalamaya çalışmaktadır. Ancak tartışmalar, ister istemez, kaçınılmaz bir biçimde, seçici olmanın yanında, yazarın diğer bağlantılı nedenlerle ilişkili arka planından ve entelektüel geçmişinden etkilenmiştir. Bu kitabın faaliyet sahası, her hâlükârda, hukuk sosyolojisinin önemli bulgu ve dönüşümlerini konumlandırmak ve tanıtmak için yeterince kapsamlı olmalıdır. Bunun için gerekli diğer unsurlar, daha sonra, bilimsel literatüre dair ek okumalara dayanarak incelenebilmelidir. Ayrıca, bu kitapta erişmek için çabaladığım bilimsel seviye, bu gayelere olanak sağlamalıdır. Öğrencilerimiz için ortaya çıkabilecek en zarar verici durum, entelektüel açıdan uzmanca sunulması gereken disiplinimizi onlar için sergileyememek olur. Elbette ki bu kitapta, bu amaçları gerçekleştirip gerçekleştiremediğime dair kararı okuyuculara bırakmak zorundayım.

1 Bu kitaba eşlik eden bir web-sitesi, hukuk sosyolojisine dair çeşitli eğitsel araştırma materyallerini içerecek biçimde düzenlenmiş bulunmaktadır: <https://deflem.blogspot.com/2008/01/socoflaw.html>.

Bu kitabın orijinal taslağının yazılmasından beri geçen üç yılda, çok sayıda entelektüel ve diğer alanlarda yardımları dokunan arkadaşlarım oldu. Her şeyden önce, bu çalışmanın tamamlanma sürecinde sadece yardımcı olmakla sınırlı kalmayacak tarzda yardımcı olan Güney Karolina Üniversitesi'ndeki asistanlarıma teşekkür etmek isterim. Kyle Irwin, bu kitabın hazırlanabilmesi için ikna edici bir biçimde ustalıklı işlenerek hazırlanması gereken taslağın oluşturulma sürecindeki projenin ilk aşamalarından itibaren yardımcı olan kişiydi. Akabinde, Lisa Dilks, kitabın tüm yazım sürecinde benimle birlikte çalıştı ve geribildirim ve destek sağlamanın yanında özellikle bağlantılı literatürün temininde yardımcı oldu. Shannon McDonough, kitabın taslaklarını okudu ve bana kimi zaman bitemeyecekmiş gibi görünen, çoğu zaman şüphesiz ki sıkıcı olan, taslakların çeşitli bölümlerini defalarca incelemeyi veya ilave literatürü araştırmayı sebatla yerine getirdi. Asistanlarıma, enerji ve fedakârlıklarından dolayı, büyük bir nezaketle teşekkür ederim.

Araştırma desteği sağlayabilmek konusunda kolaylıklar sağlamanın yanı sıra, Güneyli yaşam tarzından kaynaklanan sıcaklık ve konforlu kurumsal yapısından dolayı da Güney Karolina Üniversitesi'ne teşekkür ederim. Kötü olduğuna seyreklece tanıklık ettiğim ve ferah ofisimin penceresinden sıklıkla deneyimlediğim güneyin güzel iklimi, çalışmamı tamamlama sürecimde her zaman olduğunda daha yararlı oldu. Ayrıca, Güney Karolina Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki meslektaşlarıma huzur içinde kitabımı yazabilmem için gerekli ortamı sağladıkları için teşekkür ederim. Meslektaşlarımdan, bilimsel etkinliğime dair, yıllık etkinliklerde imzasız bir biçimde edinme imkânım olan, son derece somut geribildirimlerden ve meslektaş dayanışması son derece güçlü ve motive edici ruhundan, önemli teşvikler elde ettim. Bölümdeki çoğu sohbetime katılımları ve dinleme yetenekleri için Patrick Nolan ve Paul Higgins'e özel olarak teşekkürlerimi sunmak isterim.

Cambridge Üniversitesi Yayınları'ndaki Carrie Cheek, John Haslam, Timothy Ryder ve diğer çalışanları, bu kitabın yayımlanma süreci boyunca gösterdikleri çalışmalardan dolayı minnettarım. Bu kitabın yazılması fikri, pek çok kitap gibi, sadece yazarından kaynaklanmadı. Bu eserin oluşumuna öncülük eden başlangıçtaki itici güç Cambridge Üniversitesi Yayınları Editör Komisyonu başkanı Sarah Caro ile sohbetlerimde gelişti. Sarah'ya bana hukuk sosyolojisine dair bir kitap yazmam konusunda ilk fikri sunduğu ve ona bir başka hukuk sosyolojisi kitabı sunmama izin verdiği için minnettarım. Sonunda ona sunduğum son halini beğenmesini umarım. Taslaklar hakkında sıklıkla eleştirel, fakat her zaman yararlı yorumları için Alan Hunt, Joachim Savelsberg ve Richard Schwartz'a minnettarım. Benzer biçimde, bu eserin gelişimine katkı sağlayan yararlı geribildirimler sunmak gibi, bu kitap ve diğerlerinin belirli bölümlerini yorumladıkları için Donald Black, Andre's Botero Bernal, Elizabeth Heger Boyle, Stacy Burns, Maureen Cain, David S. Clark, April Dove, Brian Gran, John Griffiths, Terence Halliday, Samantha Hauptman, Alexander Hirschfeld, Christine Horne, Fiona Kay, Pam Koch, Naomi Kolberg, John Lande, Ron Levi, Gary T. Marx, Marcus Matthews, Carmen Maye,

Wayne McIntosh, Kwai Ng, Carlos Petit, Matthew Silberman, John Skrentny, Philip Smith, William Staples, Michele Taruffo, Edward Tiryakian, Michael Welch ve Justine Wise'a teşekkür ederim

Kitabın hazırlık süreci boyunca, meslek sahasının uzmanları tarafından çevrenmem hukuk sosyolojisi hakkında çok fazla bilgi edinmemi sağladı. Hukuk sosyolojisi sahasının daha ideal bir konum edinmesi için gayret sarf eden çok sayıda kişiyle tanışma fırsatım oldu. Desteklerinden dolayı hepsine minnettarım. Bu kitabın dayandığı taslak metin, 2007 yılında New York'daki Amerikan Sosyoloji Derneği'nin yıllık toplantısında sunuldu. Blackwell Sosyoloji Ansiklopedisi, Hukuk ve Toplum Ansiklopedisi ve Küreselleşme Ansiklopedisi'nden, hukukun çeşitli yönleri ve hukukun sosyolojik olarak çalışılmasına dair kısa bir deneme yazılması için davet almak, bu kitap hakkında düşünmeme yardımcı oldu (Deflem 2007a, 2007b, 2007c). 5. Bölümün kısa bir versiyonunun İspanyolca olarak Kolombiya'da dergisi *Opinión Jurídica*'da yayımlanması için davet ettiği ve çeviri yeteneği için Andre's Botero'ya teşekkür ederim (Deflem 2006b).

Bu kitabın taslak versiyonuna dair yapıcı geribildirimleri için, Güney Karolina Üniversitesi'nde 2006 sonbaharından 2007 baharına kadar lisans ve lisansüstü seviyesinde verdiğim hukuk sosyolojisi derslerinin harikulade katılımcılarına teşekkür ederim. Genel olarak, hukuk sosyolojisi eğitimi verdiğim on yıldan uzun süredir tanıştığım çoğu öğrenciye en içten şükranlarımı sunmak isterim. Öğrencilerimin, büyük olasılıkla, öğretmenlerinden öğreneceklerinden daha fazlasını, onlardan öğrenmiş olmak fazlasıyla memnuniyet verici bir deneyimdi. Umarım eğitimde, öğretim ile öğrenim arasındaki diyalogu umut edip güvenmeye devam ederiz. Son olarak, geçen birkaç yılda, isteyerek ya da istemeyerek de olsa bana destek olan herkese teşekkür ederim. Aydınlanmayı görmek için yaşayalım.

GİRİŞ

SOSYOLOJİ, TOPLUM
HUKUK

“Hukuk”, “yasal düzen”, veya “yasal önerme”ye (Rechtssatz) dair konuştuğumuzda, yasal ile bakış açısının sosyolojik nitelikleri arasındaki ayrıma büyük dikkat gösterilmelidir.

–Max Weber (1922c: 1)

Hukuk ve topluma dair konuşurken, belki de hukukun bizzat kendisinin toplumun bir parçası olduğunu unutmaktayız.

– Lon L. Fuller (1968: 57)

HUKUK SOSYOLOJİSİNİ DEĞERLENDİRMEK

Hukuk sosyolojisi uzmanlığı meselesinde, sosyoloji disiplinin ilk kurucularından doğrudan yayılan bir tarih mevcut olmadığından dolayı, hukuk sosyolojisinin gelişiminin basitçe sosyoloji klasiklerinden beri devam etmekte olduğu söylenemez. Her ne kadar sosyolojinin klasik kurucuları hukukla, kendi kişisel teorik perspektiflerinden, yakından meşgul olsalar da, çalışmaları bugün bizim bildiğimiz anlamda hukuk sosyolojisi için bir başlangıç sunmamıştır. Özellikle Avrupa’da, yirminci yüzyılın ilk yarısının erken dönemlerinde hukuka dair ayrı bir sosyolojik yaklaşım geliştirme arayışında olan bilim insanları mevcut olsa da özellikle Birleşik Devletler’de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki ilk yıllarda ortaya çıkan ve hukuktaki sosyolojik hareket olarak adlandırılan eğilim, esas itibariyle daha az pratik içerecek bir biçimde, yasalara dair çalışma eğilimindeki hukukçuların avukatlık uygulamalarının bir ürünüdür. Bu çerçevede çalışan araştırmacılar sosyal bilimle zenginleştirilmiş yasa biliminin diğer perspektiflerini ve sosyolojik bir içtihat geleneğini kurmak istiyorlardı. Bu sayede prosedürel hukuk bakışları ve sosyal olayların tözel üzerindeki etkilerinden ziyade, hukukun toplum üzerindeki etkisiyle ilgilendiklerini vurgulamak istiyorlardı. Böylesi yasal düşünce formlarının katkısı, bilimsel olarak, yasa eğitiminin sınırlarından hukukun sosyal bağamlarına yönelik bir ilgiye yol açmasına rağmen, sosyolojideki ve diğer sosyal bilimlerdeki sistematik temellendirilmesi henüz görünür değildir. Sosyoloji klasiklerinde geliştirildiği gibi

hukukun sosyolojik olarak ele alınmasına geri dönen bir sonraki sosyolog kuşağı ortaya çıkıncaya kadar, sosyolojik içtihat ve yasa biliminin ilgili standartları sosyoloji disiplininde hukuk çalışmalarında bir uzmanlığın gelişebilmesi için bir olanağın ortaya çıkmasını sağlamıştı. Özellikle 1960'lı yıllar boyunca, sosyologlar kendi orijinal disiplinlerinin bakış açısından ciddi bir biçimde geliştirilen bir hukuk çalışmasıyla yeniden ilgilendiler. Modern hukuk sosyolojisi, sadece sosyal ortamların çoğulluğundaki hukuk mekanizmaları ve şablonlarını ortaya çıkarmak için sosyolojik bilginin uygulamalarını geliştirmekle kalmamıştır. Ayrıca diğer sosyal bilimlerin hukuk çalışmalarına dair kendi yaklaşımlarını geliştirmelerine ve çeşitli sosyal bilim perspektiflerinin, şuanda dünyanın çoğu yerinde popülerlik kazanmış sosyal ve hukuk geleneğinin bayrağı altında bir araya getirilmesine de katkı sağlamıştır.

Son birkaç on yılda, hukuk ve toplum hareketinin göreceli başarısı, bilimsel ve kurumsal kazanımlarına rağmen, bir kısım umulmadık sonuçlarla neticelendi. Bunlardan en dikkate değer olanı, diğer sosyal bilimciler hukuk çalışmalarına dair kendi iddialarını kesin bir biçimde belirtirken, nadiren birbiriyle uyumlu olan hukuka dair sosyolojik çalışmalarındaki farklılık yoksunluğudur. Bu gelişme hukuk sosyolojisinin, sadece, muhtemelen eşit seviyede yer alan hukukla ilgili diğer sosyal bilimlerinden biri haline gelmesini sağlamakla kalmadı, ayrıca kurumsal ve entelektüel olarak sosyoloji disiplininde yer almayan diğer sahalarda da hukuk sosyolojisinin benimsenmesine yol açtı. İlaveten, hukukun ve sosyal hareketin başarısı ve hukuk sosyolojisiyle eşgüdümlü hale gelmesi, uzmanlık sahasının, diğer uzmanlıklarda da gözlemlendiği gibi, disiplinin bölümlere ayrılmasında vuku bularak, kendi disiplininin temel yapısından ayrılmasına ve marjinalleşmesine neden oldu (Horowitz 1993). Netice olarak durum, hukuk sosyolojisinin, kimi istisnai durumlara karşın, sosyolojide olduğu kadar “sosyo-yasal” (sociolegal) çalışmalarındaki ayrık konumunu kaybetmesiyle noktalandı. Yine de, bu kitap hukuk sosyolojisinin disiplinler ve interdisipliner duruşunun yeniden ele alınması için kendine has özelliklerinin ortaya çıkarılmasında hukuk sosyolojisinin konumunun, ne sosyo-yasal çalışmaların daha geniş bir sahanın parçasını düzenlediğini, ne de hukuk sosyolojisinin disiplinindeki üstün özellikli olduğu iddiasıyla, diğer sosyal bilimlerden daha üstün olduğunu savunmamaktadır. Bunun yerine, bu kitapta savunmak istediğim iddia, hukuk çalışmalarına özel katkıda bulunulmasının sosyolojik olduğu ve bu nedenle, hukuk sosyolojisi uzmanlığının sosyolojideki diğer uzmanlıklar arasında olduğu kadar, sosyo-yasal çalışmalardaki diğer disiplinler yaklaşımlar arasında da yer edinmeyi hak ettiğiidir.¹

1 Hukuk sosyolojisini bir uzmanlık sahası olarak anlamak, bu kitap boyunca gösterileceği gibi, hukuk sosyolojisinin tarihsel ve entelektüel gelişiminden dolayı, tek biçimli olmaktan uzaktır. Hukuk sosyolojisi ve yasa bilimleri arasındaki gerçek ve arzu edilen ilişkilere dair alternatif yaklaşımlar için bakınız Banakar ve Travers (2002); Comack (2006); Cotterrell (1983, 1986, 1992); Dingwall (2007); Evan (1992); Ferrari (1989); Griffiths (2006); Guibentif (2002); Kazimirchuk (1980); MacDonald (2002b); Posner (1995); Rottleuthner (1994); Scheppele (1994); Schwartz (1978); Simon ve Lynch (1989); Travers (1993).

Hukuk sosyolojisi, gerek disiplinler bir uzmanlık olarak hukuk sosyolojisinin sınırlarını çizmek, gerekse interdisipliner hukuk ve sosyal sahadaki yerini korumak için, ilk olarak sosyolojideki başlıca kuruluş standartlarıyla değerlendirilmelidir. Hukuk sosyolojisi mutlaka ve daima bir sosyolojidir. Bu temel kavrayışla, bu kitap hukuk sosyolojisine disiplinler odaklanmayı keşfetmek için, onun tözel uygulamaları ve teorik yönelimleri tartışılarak yazılmıştır. Teorik çoğulluk ve tözel konumlandırma, hukuk sosyolojisinde, bir uzmanlığı disiplinlerdeki diğerlerinden ayıran özel niteliğin ne olduğunun ortaya çıkarılmasında bir yol gösterici olarak değerlendirilebilir. Hukuk sosyolojisi her zaman sosyal bilimlerde hukuk çalışmalarına dair diğer yaklaşımlarla ilişkili ve uyumlu olmalıdır. Bu hedefler en az iki sebepten ötürü önemsiz olmaktan son derece uzaktır.

İlk olarak, sosyolojide, hukuk sosyolojisi, sadece katkılarının niteliğinden dolayı değil, fakat alınmaması ve statüsünün terimlerinde de, çeşitli açılardan henüz gelişmekte olan bir uzmanlık sahasıdır. Sosyolojide hukuka yönelik ilginin görece eksikliği, örneğin, açıkça Amerikan Sosyoloji Derneği'nde hukuk sosyolojisinin en son kurumsallaşmış bölüm olmasından anlaşılabilir. Gerçekten de Hukuk Sosyolojisi bir uzmanlık bölümü olarak ancak 1993'te kurulmuştur. Elbette ki, uluslararası alandaki durumlar çeşitlilik gösterebilir. Örneğin, Polonya Hukuk Sosyolojisi Bölümü 1962'de kurulmuştur, aynı yıl "Uluslararası Sosyolojik Cemiyet"te Hukuk Sosyolojisine dair Araştırma Komitesi oluşturulmuştur.² Lakin hukuk sosyologlarının, sosyolojinin diğer sahalarında çalışan akademisyenlere yönelik olarak, kendi çalışmalarının sosyoloji disiplinine büyük oranda ait olduğuna dair kanıtlar ortaya koymak zorunda oldukları açıktır.

İkincisi, hukuk sosyolojisinin hukuk ve sosyal sahadaki disiplinden uzaklaşarak geri çekilmesi, sosyolojik hukuk perspektifleri ve (sosyo-) yasal bilim arasında mevcut olması gereken ilişkinin ne olduğu ve sosyolojinin hukuk analizini önemseyerek neyi tamamlayacağına düzgün anlaşılabilmesine zarar vermiştir (bkz. Savelsberg 2002). Hukuk sosyolojisinin rolü ve uygun konumuyla ilgili yanlış anlaşılımlar diğer araştırma sahalarındaki sosyologlar tarafından algılanışını son derece olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Kuşkusuz bu gelişme için nedenler çok sayıdadır ve ayrıca görece isteksizlik veya yetersizlikle bağlantılı olarak hukuk sosyologları bir bölümünün sosyal ve hukuk hareketinin çekimine direnmesi, kısmen, sadece kimi entelektüel kaygılar ile değil fakat hukuk fakültelerindeki çalışmanın görece cazip olmasıyla meydana gelmiştir. Bu gerçekler ışığında, bu çalışmanın hedefleri son derece belirgindir. Bu kitap esas itibarıyla hukuka dair çalışan bağlantılı diğer disiplinlerden perspektifler için, özgün bir biçimde, kullanışlı bir yaklaşım sunarak hukuk sosyolojisinin konumunu yeniden düzenlemek amacıyla yönelik olarak hazırlanmıştır. Hukuk sosyolojisinin teorik ve ampirik alanlardaki son derece önemli başarılarının analizi bu hedefi yerine getirebilir.

2 Hukuk sosyolojisinin ulusal kültürlerdeki gelişme patikası ilerideki sonuç bölümünde tartışılmaktadır.

HUKUK SOSYOLOJİSİ: BAŞLANGIÇ SINIFLANDIRMASI

Hukuk sosyolojisinin, başlıca teorik ve tözel başarılarına dair gerçekleştirilebilecek bir analizden önce, sosyolojik uzmanlığın kurumsal ve entelektüel bağlamında çerçevelenmesi ve sınırlandırılması gerekir. Kullanışlı ilk uzmanlaşma Max Weber'in çalışmasına dayanarak ortaya koyulabilir. Alman sosyolojik düşüncesinin en nitelikli geleneğine ait olan Weber, hem sosyolojinin diğer disiplinler arasındaki rolünü netleştirmiş, hem de hukuk sosyolojisini konumunu hukuk hakkındaki diğer bilgi sistemleriyle ilişkilendirerek uygun bir biçimde ayrıntılarıyla belirginleştirmiştir. Özellikle, Anthony Kronman (1983: 8-14) tarafından Weber'in (1907) çalışmasına dayanarak açıklanan aşağıdaki tipoloji, hukuk çalışmaları hakkında başlıca üç ayrı yaklaşımın birbirlerinden ayırt edilebileceğini belirtmektedir. İlk olarak, hukukun kendi özgün terimlerinde hukuku çalışan hukuk çalışmalarının dahili perspektifleri, hukukun kendisine dair çalışmalarının bir parçasıdır. Bu çalışmalar hukuka entelektüel bir zemin ve pratik eğitim sağlamak suretiyle, hukukun dahili tutarlılığına katkı sağlamayı amaçlar. Yasa biliminin ya da içtihadın gelişimi uzmanlaşmış verimli bir bilgi yapısında karşılığını bulur.³ İkincisi, hukukun yasa merkezli perspektifini aşarak geliştirilen hukuka dair ahlâkî ve felsefi perspektifler, hukukun nihai temellendirmesi için normatif merkezli inceleme arayışıyla bağlantılıdır. Bunun için, hukuku, ahlâkî prensiplere dayanarak ve hukukun verili koşullarını eleştirerek, buldukları normatif standartlarla ilişkilendirerek geliştirmeye çalışırlar. Hukuk felsefesi, hukuk hakkında böylesi evrim merkezli düşünce modellerini sağlar. Üçüncüsü ise hukukun var olan sistemlerinin niteliklerini irdelemek için ampirik hukuk çalışmaları tarafından teorik bir yöntemle yönlendirilen harici hukuk perspektifleridir. Bu perspektifler gelişme ve devlet, nedenler ve sonuçlar ile kurumların hedef ve işlevleri ve hukuk pratiklerini içeren ilgilere sahiptir. Hukukun niteliklerini irdelemek amacıyla olduklarından dolayı, harici perspektifler analiz yönelimli bir nitelik arz ederler. Bu tarz analizlerin, sorulabilecek muhtemel soruların türünü belirlemek için, disiplinler aktivitenin çerçevesiyle sınırlandırılmalarına ihtiyaç duyulur. Bu yüzden, kendi ilgili boyutlarından bir tanesinin terimlerinde hukuku tarihsel, kültürel, politik, ekonomik ve sosyal açılardan inceleyen çeşitli sosyal bilimler, birbirlerinden ayırt edilebilirler.

Hukuk çalışmalarında dahilî (verimlilik odaklı), ahlâkî (evrimsel odaklı) ve haricî (analiz odaklı) perspektifler arasında yapılan ideal-tipsel ayırım, aralarında hiçbir ilişki olmadığı manasına gelmez. Örneğin, hukuka dair analiz odaklı perspektifler ahlâkî perspektiflerin hukuk hakkında geliştirebileceği ve geliştirdiği düşüncelere dair, sosyal bilimcilerin sıklıkla ummadığı bir biçimde, bilgi temin eder-

3 İçtihat terimi kararlara dayalı bir biçimde tesis edilen hukuk yapısı ve mahkemelerdeki yasal karar alma faaliyetleri kadar dahilî hukuk çalışmalarına (ya da yasa bilimi) işaret eder. Aksi belirtilmediği koşullarda, içtihat terimi bu kitapta hukuk veya yasa hakkında dahilî bilim manasında kullanılmaktadır.

ler. Hukuka dair dahili perspektifler ise, her ne kadar analiz için tözel olamayacak teknik hukuk bilgisi sunuyor olsa da analiz konusu olabilecek bilgileri sağlamakta kullanışlı olabilmektedir. Ayrıca, hukuku ele alan çeşitli disiplinler arasındaki ilişkiler, beşeri bilimler, sosyal ve davranış bilimlerinden çeşitli perspektiflerin karşılıklı bir biçimde birbirlerini zenginleştirmelerine katkı sağlamış olabilir. Üstelik haricî boyutta konumlanmış bir sosyolojik yaklaşım, sosyolojik teorileştirmenin çoğulcu doğasına ait bir görünümle açıklığa kavuşturulmalıdır.

Hukuk sosyolojisinin konusuna geri dönülecek olursa, hukuk hakkında konuştuğumuzda mevzu bahis ettiğimiz nedir? Hukukun tanımı sosyolojideki çeşitli teorik gelenekler arasında bir tartışma zemini sağlasa da, minimal strateji olarak “sosyal pratiklerle ilişkili” veya “kuralların pratik kategorileri” biçimindeki hukukun sosyolojik tasarımı takip edilebilir. Hukuk, belirli bir teorik perspektifin çerçevesinde tam manasıyla anlaşılabilirken, sosyoloji komünitesindeki hukuk tanımları son derece çeşitlilik arz edebilir, kısıtlanabilir veya genişletilebilir. Lakin pratiklerin ve kuralların odağı en azından zımni olarak hep sunulacaktır. Hukukun bu ikili kavranışı, Emile Durkheim’in (1895) sosyal gerçekler perspektifini maddî ve maddî olmayan (ideal veya kültürel) koşullar ve durumlarının her ikisini de içerecek biçimde bir araya getirir. Buradaki analitik ayırım analizi sınırlamaktan daha çok geliştirerek bu değişken bileşenlerin nasıl ilişkilendiğine dair daha kesin önermeler sağlar. Ayrıca, Durkheim’in eseri, kendisinin normatif entegrasyon teorisine dayalı olarak, faydalı bir biçimde belirgin hukuk pratikleri ve kurallarının itibar edinmesine öncülük eder (Durkheim 1893a, 1893b). Kurallar olarak hukuk, entegre toplum ve sosyal etkileşimleri düzenlemek için tasarlanmış kurumsallaşmış normların kompleksliğine atıfta bulunur. Hukuk pratikleri ise çeşitli şekillerde bu normlarda içerilen organizasyon, etkileşim, pozisyon ve rollerin tümüne gönderme yapar.

Doğası gereği hukukun normatif boyutu, kendi ahlâkî evrimiyle zihnen meşgul olmamalıdır. Toplumun nasıl düzenlenmesine veya sosyal etkileşimin nasıl tesis edilmesine dair birer reçete olarak normlar, her zaman ideal bir duruma atıfta bulunurlar. Ancak kurumsallaşmış normlar olarak yasal kurallar, herhangi bir idealin ötesinde yer alan fiilî bir varlığa sahiptir. Yasal normlar, sosyo-tarihsel toplumların yoğunlaşmış çerçevesinde var olurlar ve birer sade soyutlama değildirlere. Tıpkı bunun gibi, hukuk pratikleri de, kural ihlali davranışıyla hukukun meşruluğunu tanımlamak veya hukukun hükümlerinin uygulanması yoluyla hukuku doğrulamak gibi, normatif niteliklere sahiptirler. Analitik bir bakış açısından, (ideal veya kültürel) kurallar ve (maddî) pratikler olarak hukuk bilimi, her zaman hukukun fiilî boyutlarının incelenmesine yöneliktir. Hukukun ikiliği, tıpkı toplumun diğer görünüşleri gibi, fiilî boyutlarla normatif bir sorunu içerir. Hukukun bu ikiliğinden dolayı, organizasyonu ve işlevi, özellikle Weber tarafından betimlendiği üzere, farklı perspektiflerden incelenebilir. Durkheim için, hukuku, kendi ahlâkî terimlerindeki kendi öznel anlamasına ve hukukun normatif amaçlarına bağlı kalmaksızın

(bir sosyal gerçeklik olarak hukuk) fiili bir biçimde mevcut olan sosyal bir element olarak ele almak, hukuk sosyolojisi ile eş anlamlıdır.

Normlara sosyolojik olarak odaklanmak, yanlış anlaşılmaları engellemek için ilave bir açıklığa kavuşturmaya ihtiyaç duyar. Eleştirel yasa bilimci Richard Abel (1995: 1), hukuka dair çalışmasında “hukuk hakkında kurallar dışında her şeyi” ele alarak ilginç bir işleme buldu. Abel’in bu değerlendirmesi hukukun entelektüel anlamlandırılması için provakatif olabilse de, gerek hukuka dair pratiklerden ayrı kuralları da içeren bir sosyolojik analiz, gerekse kullanışlı bir hukuk kavramının düzgün bir biçimde ifade edilebilmesi için kullanışlı değildir. Oysaki yasal normların ve kuralların konularının dahili gayelerine referansta bulunularak tamamen tüketilebileceği farz edilemez. Yasal normlar, sosyal entegrasyon ve davranışları düzenlemek amacıyla açıkça ifade edilirler. Gelgelelim hukukun bu temel işlevinin hukukun fiili sonuçlarıyla örtüşmesi gerekmektedir. Normların genelde anlaşıldığı tarzıyla, tüm yasal normlar, toplumu entegre etme ve eylemleri düzenleyebilmelerine yönelik fiili kapasiteleri açısından tanımlanamazlar. Onlar sadece düzenleme ve entegrasyon işleviyle açıkça tanımlanabilirler. Dolayısıyla, hukukun sosyolojik kavranışı, kurallara dair çalışmayı ihmal etmese de bunun yerine bir yandan yasal normların açık nesnelliği ile diğer yandan hukukun sonuçları ve fiili işlevini birbirinden ayırır. Bu sosyolojik yönelim, çeşitli bağlantılı boyutlarında hukukun sosyolojik analizini temin edebilmek amacıyla, hukukun hem ahlakî hem de dahili anlamlandırılmasıyla bağlarını koparır.

O halde, sosyolojinin resmi konusu nedir? Uzmanlık alanları bir yana bırakılacak olursa, sosyoloji, daima, toplumu incelemeye eğilimlidir. Sadece sosyoloji disiplini, kendi bilgisini kısıtlamadan tamamen toplumun bir kısım kurumsal boyutlarına yönelik olarak, topluma odaklanmayı devam ettirir (Habermas 1981a, 1981b). Dolayısıyla, hukuk sosyologları daima hukuku toplum bağlamında ele alacaklardır. Bu bakımdan, “hukuk ve toplum” tam ifadesi sosyolojik açıdan hukuku toplumun bir parçası olarak farz ettiğinden dolayı muammalıdır. Bu sebeple, yasa bilimci Lon Fuller (1968) ile aynı fikirde olan hukuk sosyologları açısından toplum ile hukuka dair konuşmak ve hukuku tıpkı diğer toplumsal kurum ve pratikler gibi sosyolojik açıklamaya ihtiyaç duyan bir toplumsal problem olarak ele almak son derece yerindedir.

Hukukun temel işlevine dair kavrayış genişletildiğinde (Sosyal entegrasyon), hukuk tıpkı ekonomi, politika ve kültür gibi diğer sosyal kuruluşlarla birlikte konumlandırılabilir. Hukuk sosyolojisine dair başat bir açıklama sunmak için sosyal kurumların hangi farklılık prensibine göre sosyolojik açıdan kesin olarak birbirlerinden ayrılacağı öncelikli değildir. Tıpkı ekonomi, siyaset ve kültür gibi bir entegrasyon kurumu olarak hukukun ayrılması açıkça Talcott Parsons’ın dört işlevsel sistem teorisi sayesinde gerçekleşmiştir (bkz. Bölüm 5). Özel bir işlevsel manada olmamakla birlikte burada kullanılan model, hukuku toplum bağlamında ve özellikle diğer sosyal kurumlarla ilişkisiyle değerlendirebilen temel bir yönlendirme

diricidir. Böylesi analitik gayeler için çeşitli teorik perspektiflere dair tartışmalar gerçekleştirilmeyi sağlayan bu model, bu kitabın III. Kısımındaki temel hukuk temalarına dair tartışmalardaki bölümlerin kısımlara ayrılmasında etkili olmuştur. Bağlantılı olarak, bu kitap ayrıca, hukuku diğer toplumsal işlev ve sosyal kurumlardan tamamen analitik amaçlarla ayırmak ve ek olarak hukukun çeşitli bileşenlerini ayırt etmek için, hukuk (ve toplum) kavramı sistemlerine dayanmaktadır. Bu bakış açısından, hukuk kurucu bileşenlerinin terimlerinde ve bunların birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde analiz edilebilir. Ek olarak, bu perspektif gerek statik gerekse dinamik bileşenleri diğer sosyal kurumları, hukuk sürecini ve yapıyı birbirinden ayırt etmeyi içermektedir. Bir onu meydana getiren parçaların bileşimlerini ve birbirleriyle ne şekilde bağlantılı oldukları açısından incelenebilir. Bir süreç olarak hukuk ise, hukuku hem dahili olarak kurucu bileşenlerinde hem de harici olarak hukuk ve diğer kurumlarla beraber etkileyen, süreklilik ve değişim süreçleri açısından incelenebilir.

KONULAR VE YAPI: GENEL BİR BAKIŞ

Hukuk sosyolojisinin tarih ve sistematığının tartışıldığı bu kitap, toplam on iki bölüm ve dört kısmı içermektedir. İlk iki bölüm teorik yönelimliken, diğer iki kısımdaki bölümler, esasen tematik tartışmalar sunmaktadır. Teorik olarak bu kitap, Max Weber ve Emile Durkheim çalışmalarında ele alındığı haliyle hukuk hakkında sosyolojik düşünme merkezli bir perspektiften başlamaktadır. Bu klasikler, on dokuzuncu yüzyılda hukuka dair diğer sosyal bilimlere ve sosyoloji öncesindeki perspektiflere dayandıklarından, sosyoloji kurumsallaşmadan önce hukuk hakkındaki teorik gelişmelerin son derece önemli nitelikleri de tetkik edilecektir. Ayrıca vâris, selef ve sosyoloji klasiklerinin katkılarına dayalı olan toplumda hukukun konumuna dair en temel tematik özellikler açıklanacaktır.

Birinci bölümde, sosyal bilimlerin gelişebilmesine yol açan Aydınlanma'dan beslenen hukuk sahasındaki entelektüel gelenekler tartışılacaktır. Baron de Montesquieu, Cesare Beccaria, Jeremy Bentham, Alexis de Tocqueville, Henry Maine ve Karl Marx gibi çalışmalarının bir kısmını hukuk bilimine ayıran veya hukuk biliminde daha sonraları etkili olan sosyoloji öncesi düşünörlere ilgi gösterilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Herbert Spencer, William Graham Sumner, Georg Simmel ve Ferdinand Tönnies gibi hukuk sahasındaki çalışmaları her zaman hatırlanmayan veya hukuk sosyolojisindeki sonraki gelişmeleri etkilemekten uzak olan ilk dönem sosyolog yazarlar tartışılmıştır.

İlk dönemdeki bir kısım sosyoloji düşünörü tam mamasıyla sosyoloji klasiklerinden sayılmasalar da Max Weber ve Emile Durkheim'in sosyolojileri hukuk sosyolojisini de içerecek bir biçimde modern sosyolojinin kesin olarak kurucu unsurlarıdır. Dolayısıyla, bu kitabın bir sonraki iki kısmı sosyolojik düşünöncenin bu iki üstadının etkisine ve bağlantılı çalışmalarına ayrılmıştır. Hukuk hakkındaki Weber'in iyi bilinen ve uzun tartışmaları ile çalışmalarına gösterilen ilgi göz önüne

alındığında, hukuk sosyolojisindeki Weber'in merkezi konumu açıktır. Belki de çağdaş hukuk sosyologlarınca son derece az tartışılmış olsa da Durkheim'in eseri en az Weber'inki kadar önem arz eder ve bu kitapta sosyolojik hukuk bilimi, hukuk dahil olmak üzere sosyal problemlerin anahtar özelliği etrafında, fiilî ve normatif boyutlarını içerecek biçimde yeniden değerlendirilerek konumlandırılacaktır. Weber ve Durkheim'in hukuk sosyolojilerinin değer ve geçerliliğine dair en yeni tartışmalar da bu bölümlerde bir arada ele alınacaktır.

Modern hukuk sosyolojisindeki teorik gelişmeler ele alındığında, 4. Bölüm hukuk sosyolojisine yönelik entelektüel harekete odaklanacaktır. Hukuk sosyolojisi Avrupa'da esas olarak hukuk sosyologları ve sosyolojik eğilimli hukuk düşünürleri arasında yer edinmişti. Özellikle Leon Petrazycki ve derslerinden etkilenen Nicholas Timasheff, Georges Gurvitch ve Pitirim Sorokin gibi bilim adamlarının yanı sıra, Eugen Ehrlich ve Theodor Geiger gibi diğer erken dönem Avrupalı hukuk sosyologları da bu sosyolog ve düşünürler arasındadırlar. Her ne kadar bir kısmı kariyerlerini Atlantik'in karşı kıyısına ve Avrupa'nın diğer yerlerine taşınarak sürdürmüş olsalar da bu bilim adamlarının, Avrupa kıtasından geldikleri not edilmelidir. Gelgelelim bu bilim adamlarının göçlerine rağmen, hukuk sosyolojisinin gelişimine etkileri görece sınırlı kalmıştır.

5. Bölümde tartışıldığı üzere Birleşik Devletler'de modern hukuk sosyolojisine yönelik bir diğer entelektüel menşeye gelişti. Bu entelektüel yönelim, belirgin bir biçimde, sosyolojiden ziyade yasa bilimi çalışmalarında gelişimini sürdürdü. Özellikle tanınmış Amerikalı yasa bilimci Oliver Wendell Holmes'un çalışmaları, toplumsal koşulları çevreleyen bir yansıma olarak hukuk tasarımıyla yönlendirilen içtihat okullarının sosyolojik bir yaklaşım geliştirmelerine öncülük eden bir yol açtı. Roscoe Pound'un çalışması, yeni sosyolojik içtihat bilimi hareketinde şekillenen bu gelenekten doğdu. Tıpkı bunun gibi, Karl Llewellyn'ın yasa realizmi hukukun bilimsel analizinde bir artışa dönüşen bu yönelimde anlaşılabilir. Gelgelelim, Birleşik Devletler'deki hukuk sosyolojisine yönelik dönüşümdeki nihai hareket, içtihat biliminden değil, fakat doğrudan sosyolojide konumlanmış Talcott Parsons'ın yapısal işlevselciliğinden türedi. Modern dönemlerdeki sosyolojinin başlıca teorisyeni Parsons'ın çabaları Avrupa klasiklerinin kanon haline gelmelerini sağladığı gibi, hukuk bilimine odaklı ilgiyi de kapsadı. Parsons'dan doğan yasa sosyolojisi okulu ise özellikle Lon Fuller'in çalışması başta olmak üzere, içtihat bilimi ile ortak niteliklere sahiptir.

6. Bölümde, modern hukuk sosyolojisinin başlıca teorik okulları birbirinden ayrı üç çizgiye dayalı olarak incelendi. Bunlardan ilki, yapısal işlevselciliğin uzlaşmış düşünce algısına karşıt bir biçimde, hukuk sosyolojisinin uzmanlık sahasında da etkili olan, sosyolojideki teorik anlaşmazlıklarda ortaya çıktı. İkincisi, hukuk ve ahlâk arasındaki özgün ilişkiden dolayı, hukuk sosyolojisindeki modern teoriler, normatif bir hukuk sosyolojisinin olanağı ve arzu edilirliliği veya bilimsel yaklaşımın bir sonucu olarak, birbirlerinden ayrıldılar. Bu tartışma, özellikle, Donald Black ta-

rafından geliştirilen saf hukuk sosyolojisi ve Philip Selznick ve Philippe Nonet'in hukuk bilimi sosyolojisi arasındaki karşıtlıkta en iyi bir biçimde gözlemlenebilir. Son olarak, üçüncüsü, yapısal işlevselciliğin makro-teorik odağının karşıtı olarak, analizlerini sosyal etkileşim düzeyinde konumlandıran çeşitli perspektiflerdir. Bu perspektifler arasında sembolik etkileşimcilik gibi eylemi anlamaya odaklanan öznelci yaklaşımların yanı sıra rasyonel tercih ve sosyal değişim teorisi de dahil olmak üzere, davranışı açıklamayı amaçlayan nesnelci yaklaşımlar da yer almaktadır. Kristalize olmuş bu üç çizgi, sonraki bölümlerde çeşitli açılardan tartışılacak olan, çağdaş hukuk sosyolojisindeki yakın zamanda gerçekleşen değişimlerdir.

Kitabın III. ve IV. Kısımları elle tutulur temalar etrafında gelişmektedir ve bu manada ampirik yönelimli olmanın yanı sıra, hukuk sosyolojisindeki araştırmalara dair tartışmaları da içermektedirler. Gelgelelim, bu kısımların her birinde, sosyolojik açıdan anlamlı biçimde elle tutulur seçilmiş meseleler teorik materyaller ile birlikte ele alınarak tartışılacaktır. I. ve II. Kısımlardaki tartışmaların özellikleri, hâlihazırda sunulduğu gibi, teorik yönelimlerin terimlerinde yeniden görünür hale gelecektir. Fakat ayrıca bu bölümler çağdaş hukuk sosyolojisindeki en son teorik gelişmelerle de ilgilidirler.

III. Kısımdaki bölümler, sosyologların, toplumun diğer kurumlarıyla bağlantısında hukuku nasıl incelediklerini ele almaktadır. Bu bölümde, özellikle ekonomi, yönetim şekli ve kültür başta olmak üzere, hukukun işlevi sosyal entegrasyonun koşullarında (veya hukukun kendi kendisiyle bağlantısında) incelenmektedir. Hukuk ve ekonomi arasındaki bağlantı açısından, ilgi, özellikle piyasa toplumları bağlamında, ekonomik ve yasal hayatın karşılıklı bağımlılığına dair sosyolojik araştırmalara yönelmektedir. Bu karşılıklı bağlantıya işaret eden farklı teorik perspektifler arasında yer alan organizasyonlara dair yeni-kurumsalcı perspektifler, legal düzenlemelere yönelik organizasyonel uygulamalara dair yaklaşımlardan hareketle sürdürülmüş araştırmalar ışığında tartışılacaktır. Teorik bir biçimde yapılandırılan yeni kurumsalcılık, refah devletinin gelişimine yönelik olarak uyarlanacak bir hukuksallaştırma modelidir.

Hukuk ve yönetim şekli arasındaki bağlantı, kanunlaştırma işlevinden dolayı modern toplumlarda detaylandırılmış bir konudur. 8. Bölüm, bu bağlantıyı özellikle, demokrasi ve hukuka dayalı bir biçimde farklılaşan teorik perspektiflerin terimlerinde tartışacaktır. Ayrıca bu bağlantı, bilimsel bir hukuk sosyolojisinin imkânları için çeşitli çıkarımlarını da içerecek biçimde, Jürgen Habermas and Niklas Luhmann'ın teorileri arasındaki tartışmalara dayalı olarak incelenecektir. Sosyal düşüncenin bu çağdaş düşünürlerine ait çalışmalar, hukuk ve demokrasi arasındaki bağlantıya dair ampirik çalışmaları gözden geçirmek için rehberlik edecek, hukuk hakkındaki kendi teorilerinin terimlerinde karşılaştırılacaklardır. Bunun yanı sıra, seçme hakkından feragat etmek de dahil olmak üzere, anlaşmazlık çözümlerindeki prosedürel adaletin ve bir şeyin suç sayılmasının yasallaştırılmasıyla gerçekleşen demokrasi açığı ele alınacaktır.

Avukatlık etkinliğine ayrılan bölüm, hukukun bütüncül işlevinin önemli özelliğiyle ilişkili sosyoloji çalışmaları aydınlatmayı amaçlayacaktır. Avukatlık etkinliğine dair sosyoloji ise, bilhassa, hukukun otonomi talebi bakış açısından hareketle tartışılacaktır. Profesyoneleşmeye dair sosyolojik bir perspektif sunulduktan sonra, avukatlığın son derece önemli dönüşümü profesyonelliğin farklılaşmasını da içerecek bir biçimde gözden geçirilecektir. Avukatlık ve benzeri hukuk ile ilgili mesleklerdeki artan farklılaşma, yasa bilimindeki Eleştirel Yasa Çalışmaları olarak adlandırılan hareketin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gözler önüne serileceği gibi, Eleştirel Yasa Çalışmaları hareketi, sosyolojik veya sosyo-yasal bir yaklaşımından ziyade, hukukun profesyonelleşmesinin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Aksine, özellikle avukatlık mesleğindeki cinsiyet eşitsizliği gibi, hukuktaki eşitsizliklere dair yasa bilimi çalışması, Farklı bir sosyolojik yaklaşım için mühim bir mesele meydana getirecektir.

III. Kısımın son bölümünde, hukuk ve kültür arasındaki bağlantı, değer ve normlar arasındaki bağlantı hakkındaki sosyolojik tartışmalar için merkezi bir vasıta olma işlevini yerine getirecektir. Durkheim'dan itibaren sosyoloji geleneğinde norm ve değerlere dair genel yaklaşımın taslağı çizildikten sonra, radikal birer alternatif perspektifler olarak yapı-sökümcü teoriler ile postmodern perspektiflerin yükselişini ayrı bir ilgi gösterilecektir. Bu teorik tartışma, etnisite ve ırk ile toplumsal cinsiyet ve sınıf bağlantısına dair hukuk sosyolojisindeki son çalışmaları analiz edebilmek için bir çerçeve olarak kullanılacaktır. Modern toplumda artmakta olan kültürel değerlerdeki çeşitliliğe dair çalışmalara göz atıldıktan sonra, tartışma, modern kültürün kökenini meydana getiren bireyciliğe yönelecektir. Bu bağlamda, ilgi odağı, eş cinslerin evliliği ve kürtajın yasallaştırılması gibi tıp ve hukuk hakkındaki sosyolojik araştırmalara yönlendirilecektir.

Bu kitabın son iki kısmı ise, başta hukukun globalleşmesi ve uygulamaları olmak üzere, hukukla ilgili belirli özel problemler hakkındadır. Hukukun özel bir teorik modeli tarafından yönlendirilmediği halde, hukuk hakkındaki bu iki meseleye odaklanmanın seçilmesi rastlantısal değildir. Sosyal kontrol hakkındaki çalışmanın incelenmesi, mahkemelerdeki hukuk idaresinin ve yasalastırmanın ötesindeki hukuk analizlerine önemli teorik unsurlar ekleyen hukuk uygulamasına dair çalışmayı açığa çıkaracaktır. 11. Bölüm sosyolojik ilgiyi, yasal sistemlere eşlik eden sosyal kontrol mekanizmalarına odaklanmak amacıyla genişletilecektir. Sosyal kontrole odaklanılması teorik açıdan, Michel Foucault'nun düşüncesinin değerlendirilmesinin yanı sıra, polislik, gözetim, hüküm verme ve cezalandırma sahalarında faaliyet gösteren hukuk sosyolojisi ile ilişkilerini de ele alacaktır.

Sosyal kontrolün yapı ve süreçlerinin hukuk sosyolojisi çerçevesinde mantıklı bir biçimde tartışılması gerekse de hukukun globalleşmesi çağdaş hukuk bilimine, onun ampirik bağlantılarından dolayı, bir meydan okumadır. 12. Bölümde hukukun sosyolojik bir biçimde anlaşılabilmesi için çeşitli tezahürler ile globalleşmenin son derece önemli güncel görünümünün bağlantıları ve hukuk hakkındaki

sosyolojik incelemeler tartışılacaktır. Bu sayede, inceleme, globalleşme ve hukuk hakkında teorik bir perspektif önermenin yanı sıra, özellikle yargı nosyonuna kullanışlı bağlantılarının terimlerinde, ilgili ampirik çalışmalar, hukuk uygulamalarının yapımı ve idaresine istinaden gerçekleşen çeşitli meselelerin değişimleri çerçevesinde incelenecektir.

Sonuç bölümünde, çeşitli bölümlerde göndermede bulunulan problem ve temalar, hukuk sosyolojisinin kıymetini başarılarının incelenmesine dayanarak ortaya çıkarabilmeyi amaçlayan bu kitabın, merkezi hedefi çerçevesinde aydınlatılacaktır. Ayrıca Sonuç bölümü, dünyadaki çeşitli ulusların kültürlerinde var olan hukuk sosyolojisi geleneklerinin ışığında bu kitaptaki tartışmaları konumlandıracaktır.

HEDEFLER

Bu eser, hukuk alanındaki sosyolojik uzmanlıkta gerçekleşen son derece önemli teorik ve ampirik gelişmelerin incelenmesine dayalı bir hukuk sosyolojisi vizyonu sunma çabasıdır.⁴ Hukuk sosyolojisini inceleyen mevcut kitapların çoğu kısa ve detaylı özetler, teorik tanıtımlar ve ders kitaplarından oluşmaktadır.⁵ Diğer eserler belirgin bir biçimde sosyolojik olmamalarına rağmen, hukuk ve toplum bilimlerinin disiplinler arası sahasına katkılar sunmaktadır.⁶

Çoğu diğer uzmanlık sahalarıyla karşılaştırıldığında, hukuk sosyolojisi, uzmanlığın gerektirdiği teorik gelişmelerini ve asıl araştırma sahalarını sistemli bir biçimde gözden geçiren sınırlı miktarda kitap ortaya koymuştur. Bu kitapların çoğu, ya tema bazında yapılandırılmıştır, ya da sadece teorik perspektiflerin bir taslağını çizmekle yetinmiştir.⁷ Elinizdeki kitap ise, son derece mühim asli kaygılar ve Teorik problemler hakkında kapsamlı bir tartışma gerçekleştirmeyi başarmak sure-

- 4 Hukuk sosyolojisi için bir görünüm sunma düşüncesi, Donald Levine'in sosyolojik teorinin gelişimine dair kapsamlı bir çalışma olan *Visions of the Sociological Tradition (Sosyoloji Geleneğinin Görünümleri)* adlı eserinde tarafından canlandırılmıştır (Levine 1995).
- 5 Örnek olarak bakınız Galligan 2007; Hunt 1978; Milovanovic 2003; Rich 1978; Roach Anleu 2000; Sutton 2001; Treviño 1996 ve Turkel 1996; tarafından kaleme alınan ders kitabı ve teorik çalışmalar ile Aubert 1969; Brantingham ve Kress 1979; Brickey ve Comack 1986; Carlen 1976; Evan 1962a, 1980; Freeman 2006; Johnson 1978; Larsen ve Burtch 1999; MacDonald 2002a; Mertz 2008; Podgórecki ve Whelan 1981; Reasons and Rich 1978; Sawyer 1961; Schwartz ve Skolnick 1970; Seron 2006; Silbey 2008; Simon 1968; Treviño 2007 tarafından hazırlanan eserler.
- 6 Örneğin bakınız , Bankowski ve Mungham 1980; Cotterrell 1994, 2006; Friedman 1976; Friedrichs 2001; Grana, Ollenburger, ve Nicholas 2002; Kidder 1983; Lyman 2004; Rokumoto 1994; Sarat 2004; Vago 2005; Weinberg ve Weinberg 1980.
- 7 Hukuk sosyolojisi alanında sistemli teorik tartışmalar için bakınız Aubert (1983), Banakar (2003), Cotterrell (1992), Grace ve Wilkinson (1978), Henry (1983), Irwin (1986), McDonald (1976), McIntyre (1994), ve Tomasic (1985). Hukuk sosyolojisi, İngilizce dışındaki Avrupa dillerinde kaleme alınan eserlerde, özellikle, hukuk sosyolojisinin bir akademik uzmanlık olarak statüsü ve evrimine dair sistemli denemelerin kaleme alınmalarıyla, hızla gelişmiştir (bkz., Arnaud 1981; Gephart 1993; Levy-Bruhl 1967; Rehbinder 2003; Röhl 1987; Schuyt 1971).

tiyle, bir sosyolojik uzmanlık sahasının belirginleşmesine ve hukuk sosyolojisinin çerçevesinin açıkça düzenlenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu kitap, hukuk sosyolojisinin kurumsal tarihini ve entelektüel gelişimini görünür hale getirmek suretiyle, yüzyıldan daha fazla süredir deneyimlenen hukuk sosyolojisi bilimsel deneyiminin anlamlı bir analizini gerçekleştirmeyi umut etmektedir. Bu nedenle, çeşitli bölümlerde hukuk sosyolojisindeki konu ve teoriler listelenmekle kalınmayıp disiplinin kökenlerinden itibaren sosyologların takip ettikleri az ya da çok verimli yöntemleri değerlendirebilecek, hukuk sosyolojisi için bir model oluşturabilmek amacıyla entegre olmuş bir tartışma sunulmaktadır. Ayrıca bu kitap, hukuk sosyolojisinde hali hazırda mevcut teorik tartışmalarda ve onları motive eden konu seçimlerinde bir tarafta yer almayacağı gibi, bunun yerine, bu ikilem ve problemlerin günümüzde bildiğimiz manasında hukuk sosyolojisinin gelişimine nasıl katkı sağladığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Örneğin, bir mesele özel bir mesele olarak Weber ve Durkheim'in hukuk teorisinde lehte veya aleyhte tartışılmasa da, bu farklı teorik perspektiflerin hukuk sosyolojisinin inşasına nasıl katkı sağladıkları gözler önüne serilecektir. Hangi patikanın, diğerlerinden vazgeçilerek, evvelki gelişmelerden hareketle seçildiği, hukuk hakkında sosyolojik bilimin çerçevesinin sınırlarını belirginleştiren her bir tartışılmış teorik hareket ve ampirik konuyu ortaya çıkarmaktadır. Umarım, okuyucuların bu kitap boyunca erişecekleri en önemli sonuç, hukuk sosyolojisinin, hukuk hakkındaki diğer sosyal bilim perspektifleri ve sosyoloji disiplinindeki çeşitli belirgin sahalarda arasında, özel ve değerli bir şey takdim ettiği olacaktır. Hukuk sosyolojisindeki elle tutulur konular ve çeşitli teorik gelişmelerin, çatışmacı yaklaşımların bağlamlarında ele alınmaları gerekir. Keskin önemli tartışmalar hakkındaki belirgin konuların ele alınması gerekmiş olsa ve bu kitap kesin bir perspektif sunsa da, Robert Merton'un (1976: 169) "*disipline edilmiş eklektizm*" prensibinin yol göstericiliğinde, hukuk sosyolojisindeki gerek teorik gerekse diğer bağlantılı gelişmelerin çağdaş doğasını incelemek olanaklı olmalıdır. Bu kitap, araştırma sahasındaki kimi maddi değişim veya teorik çekişmelerin bir takım özel problemlerinin ötesine geçerek, sosyolojik uzmanlık için bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ KISIM

HUKUK SOSYOLOJİSİNİN
TEORİK TEMELLERİ

1. HUKUK VE SOSYAL BİLİMLERİN YÜKSELİŞİ

HUKUK HAKKINDA DÜŞÜNMEK EN AZ HUKUKUN KENDİSİ KADAR ESKİ bir etkinlikken, yasal söylem her zaman hukukun bir parçası olmuştur. Fakat hukukun sınırlarının ötesinde, hukuka dair böylesi bir söyleme açıkça başlamayı olanaklı kılmak zordur. Hukukun sosyal rolü hakkında düşünmek bu söylemin de bir parçasıyken, topluma dair tüm düşünceler sosyolojik değildir. Aynı zamanda sosyoloji, beşerî bilimler ve felsefenin evriminden diğer sosyal bilimlerin gelişimine kadar uzanan bir kökenden beslenerek meydana gelmiştir. Bu nedenle, hukuk sosyolojisi, sadece, sosyolojinin kuruluşuna ve çeşitli sosyal bilimlerin kurumsallaşmasına olanak sağlayan Aydınlanmadan doğan on sekizinci yüzyıldaki entelektüel hukuk okullarının entelektüel bir merakla incelenmesi meselesiyle sınırlandırılmaz.

İster istemez konularını tespit ederken seçici davranılan bu incelemede, öncelikle, düşünce sistemlerinde hukuka özel bir ilgi gösteren sosyoloji öncesi düşünürler ve modern hukuk sosyolojisinin gelişimini etkileyen çalışmaları, her zaman kategorileri birbirleriyle örtüşmese de, öncelikle ele alınacaklardır. Her ne kadar eski kategori Baron de Montesquieu, Cesare Beccaria, Jeremy Bentham, Alexis de Tocqueville ve Henry Maine gibi klasik düşünürlerin eserlerini içeriyor olsa da ikinci kategori arasında Karl Marx'ın sosyal felsefesi son derece özel bir yere sahiptir. Ayrıca, bu bölümdeki inceleme, uzmanlık sahasının kurumsallaşmasındaki daha sonraki gelişmeleri sadece kısmen etkileyen ilk dönem sosyologların eserlerindeki tartışmaları da kapsamaktadır. Herbert Spencer, William Graham Sumner, Georg Simmel ve Ferdinand Tönnies'in görece ihmâl edilmiş klasik katkıları da bu bölümde değerlendirilecektir.

SOSYAL BİLİMLERİN DOĞUŞU

Hukuk bilimi ve eğitiminin hudutları dışında yer alan çok sayıda bilim insanı toplumda hukukun nasıl bir rolünün olduğunu tartışmıştır. Sosyolojinin on sekizinci yüzyıldaki kökenlerinin öncüleriyle sınırlandırılmış olsa da bu incelemede, sadece hukuk hakkındaki sosyal düşüncenin sosyoloji öncesindeki dönemine ilişkin birkaç vakanın taslağı çizilebilmiştir. İlk dönemdeki sosyal düşüncenin kökenlerine ilişkin kullanışlı bir giriş, sosyal ve sosyolojik düşünüşün son derece basit ve aşırı derecede karşıtı olan doğal hukuk kavramına ilişkin bir kritikten doğar. Doğal hukuk nosyonu, hukukun toplumdaki fiili işleyişle bağlantısına dayanmaz, fakat bunun yerine doğadan kendiliğinden doğuyormuşçasına ele alınan hukuka köklü ve temel bir mevcudiyet kazandıran evrensel doğruluk ve adalet kavramlarını yansıtır. Bu itibarla, doğal hukuk teorileri, bir sosyal gerçeklik olarak hukukun etkilerine, koşullarına ve kökenlerine dair sosyal düşünüşün özü hakkında düşünmeyi olanaksız hale getirir. St. Thomas Aquinas'ın felsefesi gibi ortaçağın düşünce dünyasından Batı toplumlarına taşınan Antik Yunandaki Aristotelesçi hukuk kavrayışı değerlendirilecek olursa, doğal hukuk teorisinin, uzun süre Avrupa'daki hukuka dair kavrayışı yönlendirdiği görülecektir. Buna göre sadece adalet prensiplerinin eleştirisi ve analizine dayanan ve doğal hukukta somutlaşan düzen sayesinde, hukuk hakkındaki herhangi bir sosyal düşüncenin gelişmesi sağlanabilir.

On sekizinci yüzyıl ve sonrasında itibaren Aydınlanmanın atılımı, eleştirel incelemeci bir düşünüş için hukuk dünyasına yeni bir kapı açacaktır. Aydınlanma, insanın entelektüel yaşamın merkezini düşünme ve eleştirme yeteneğinde konumlanan ve sadece ahlâkı değil fakat sanat ve bilgiyi de içeren Avrupa felsefesindeki bir harekete ve döneme tekabül eder. On sekizinci yüzyıldaki Alman felsefecisi Immanuel Kant'ın kelimeleriyle en iyi bir biçimde özetlendiği gibi, Aydınlanma, düşünce becerisine dayanan *akılın* (reason) kamusal kullanımı olarak tanımlanmıştır (Kant, 1784). Aydınlanma düşüncesi, politika ve hukuk gibi mevcut sosyal kurumların toplumsal ve tarihsel olası koşullarında potansiyel olarak ortaya çıkan bir eleştiridir. Bu nedenle, yasaların sadece doğanın değiştirilemez şartlarının yansıtıcısı olarak farz edilmelerinden ziyade, hukuk, özel dönem ve toplumdaki sosyal koşullarının bağlamlarında çalışılan bir nesneye dönüşebilir. Gerçekten de, Aydınlanma düşüncesi, sadece hukukun farz edilmiş statikliğinden uzaklaşmakla kalmaz, fakat dahası hukukun nasıl düzenlenebileceği ve ilişkili olduğu verili sosyal durumlarda oluşan amaçlarının nasıl daha iyi işlev görebileceği hakkında öngörülere öncülük eder.

Doğal hukuk ile ilk önemli kırılma Fransız felsefeci Baron de Montesquieu'nün (1689–1755) yazılarında mevcuttur.¹ De Montesquieu, hukuku, tarihsel öncülleri kadar doğal ve sosyal koşullarını da içeren çeşitli harici durumlar tarafından belirlenen ve toplumun kültürü ile bağlantılı bir şey olarak ele alır. Yasalar, mutlak ma-

1 De Montesquieu'nün hukuk hakkındaki son derece önemli eseri *The Spirit of Laws (Yasaların Ruhu)*'dir (Montesquieu 1748). Hukuk sosyolojisinin bakış açısından bir tartışma için bakınız Ehrlich (1916).

nada iyi ya da kötü değillerdir, fakat ahlâk ve adaletle bağlantılı seviyesinin koşullarında değerlendirilebilirler. Bu kavramdan hareketle, de Montesquieu bir adım daha ileri atarak Fransız mutlak monarşisinin bir eleştirmeni olarak, demokratik bir hukuk anayasasını ele alan ilk felsefeciler arasındaki yerini alır. Yasaların halkın iradesini yansıtabilmelerini teminat altına almak için de Montesquieu, özellikle garanti altına alınması gereken iki önemli prensibi değerlendirir. Birincisi, iktidar bölüşümü prensibinin esasına göre, iktidarın konumunun aşırı derecede merkezî olmaması ile iktidar merkezi (kral) ile kilise, gönüllü gruplar ve parlamenterler gibi aracı temsil yapıları arasında paylaşılmış olması gerekmektedir. İkincisi, kuvvetler ayrılığı prensibine dayanarak, iktidarın, kullanımının hükümetin üç ayrı sahasında işlevsel olarak özelleştirilmesi gerekirdi: (1) yasaları yürürlüğe koymak için yasama sahası; (2) yasaları uygulama ve idare etmek için yürütme sahası; (3) yasaları yorumlama ve kullanmak için yargılama sahası. De Montesquieu'nün felsefesi demokratik hükümetlerin çoğu modelinin geliştirilmesinde tarih boyunca etkili olmuştur ve hukuk sahasındaki melekelerin statüsü ve hukukun içsel işleyişlerinin önemli bölümüne rehberlik edecek hukukî otonomi prensibine dayanmaktadır (bkz. 9. Bölüm). Gelgelelim, bu tarihsel genel bakış bağlamında, bilimsel manada sosyal bir kurum olarak, hukukun gerçekçi analizine yol açan ve hukukun sosyal boyutları hakkında özgür düşünmeye olanaklar sağlayan De Montesquieu'nün fikirlerine dikkat çekmek önemlidir.

Mutlak kurallar tarafından meydana getirilen Çeşitli ölçüsüz kullanımlara karşı geliştirilen tartışmayla benzer bir biçimde, Klasik Hukuk Okulu ve özellikle, suç hukukunun bu bağlamda tartışılması önem arz eder. Zira Klasik Hukuk Okulu düşüncesi, aristokrasi ve monarşinin merkezî iktidarlarından hızla güçlenen burjuva sınıfına geçen hukuk ve hakların nasıl meşrulaştırılacağını tanımlar.² Toplumun koşulları tarafından etkilenen sosyal düşüncenin kendi dahili süreçlerinde nasıl geliştiğinin gösterilmesi, ilgisi kapitalizmin geliştiği koşullarda ortaya çıkan Klasik Okul'a odaklanmaya yol açmıştır. Kapitalizmin etkisi, en iyi biçimde, alternatif eylemlerin öngörülen fayda maliyetlerinin değerlendirilmesinin neticesi olduğu düşünülen ekonomik tarafından yönlendirilen insan davranışına tekabül eden, Klasik Okulun temel nosyonunda gözlemlenir. Bu kavrayışla birlikte olan nosyon, halkın özgür ve kendi eylemleri hakkında sorumlu tutulması gerektiğidir. Bu koşullar altında, en az hükümet ihlâliyle ve temel caydırıcı işlevin suça havale edilmesiyle, hukuk, suçlu ve masumu tespit etmek için uygun sürenin gerekliliklerini tespit etmelidir.

Klasik Okulun başlıca temsilcileri arasında Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham yer alır. Günümüzde, her ne kadar cezaî adalet ve suç teorilerinden dolayı suçbilimi ile ilgilenen bilim adamları olarak bilinseler de bu iki düşünür, hukuka dair özgün bir sosyal bilimin gelişimine yönelik sürecin bir parçası olan son derece kapsamlı hukuk teorileri geliştirdiler. İtalyan politika felsefecisi Cesare Beccaria

2 Kriminolojik düşünce tarihi ve Klasik Okulun bağlantısı için bakınız Pasquino 1991 ve katkıları için bakınız Becker ve Wetzell 2006.

DİZİN

11 Eylül 159, 234

A

ABD Yüksek Mahkemesi 98, 197, 217
Abel 24, 169, 173, 243
Abel, Richard 169
açlık 43
Adorno, Theodor 115, 150
ağır suçlardan hüküm giymiş 157, 158,
163
Ahlâk 45, 70, 99, 159, 181
Ahlâkî panik 158
aile 38, 46, 54, 67, 68, 92, 107, 116, 124,
180, 189, 194, 199, 218
aktif rasyonel aşk 85
Alman Devletleri Polis Birliği 233
alternatif uyumsuzluk çözümleri 160, 161
Althusser, Louis 118
altyapı 38
amaçlı rasyonel eylem 52
amaçlı sözleşme 56
Amerikan Barolar Birliği 171
Amerikan Sosyoloji Derneği 16, 21
Ampirik Yasa Çalışmaları 111
anlaşma 39, 71, 151
anlatsal analizler 127

Annee sociologique 253
anomi 69
anti terörizm 159
antropoloji 135
Anzilotti, Dionisio 239
Aquinas, St. Thomas 34
arabuluculuk 160
aracılık 73, 143, 147, 161, 162, 167, 189
Arbour, Louise 231
Arnaud, André-Jean 29, 238, 239, 244,
274
Arrigo, Bruce 192, 194, 244
askeriye 116
avukatlar 38, 50, 54, 57, 60, 93, 160, 165,
166, 170, 171, 172, 174, 175, 176,
228
Aydınlanma 25, 34, 183
ayırım 22, 23, 40, 69, 76, 90, 102, 103,
106, 113, 151, 152, 163, 168, 176,
179, 180, 181, 187, 190

B

Baskıcı egemenlik 120
Baskıcı hukuk 69, 122
Baxi, Upendra 74, 245, 280
Beccaria, Cesare 25, 33, 36, 245, 246

Becker, Gary 35, 126, 129, 130, 205, 245, 275, 285
Becker, Howard 35, 126, 129, 130, 205, 245, 275, 285
Bentham, Jeremy 25, 33, 36, 37, 207, 246, 269
benzerlik 68, 91, 107
Berger, Peter 137, 246
bırakınız yapınlar 43
bilgi sosyolojisi 89, 93
bireyler arası hukuk 89
bireysel sorumluluk 218
Birleşik Devletler Uyuşturucu Zorlayıcılık Yönetimi 234
Black, Donald 15, 26, 114, 117, 123, 124, 125, 211, 246, 249, 253, 259, 262, 263, 264, 267, 274, 280, 289
Block, Fred 146, 282
Blumer, Herbert 125, 246, 269
Bolşevik Devrimi 83, 85
boşanma 172
Bottomore, Tom 115
Bourdieu, Pierre 229, 239, 247, 269
Boyle, Elizabeth Heger 15, 223, 225, 247
Bredemeier, Harry 109, 247
Bridges, William 144, 176, 218, 247, 273
burjuvazi 40, 41, 145
Bush, George W. 158, 198
bürokrasi 7, 54
bürokratik hükümet 57, 169
bürokratikleşme 54, 167, 168, 232
Büyük Buhran 142

C-Ç

Carbonnier, Jean 239
Carruthers, Bruce 227, 248, 261
Carty, Anthony 185, 248
caydırıcılık 36, 60
ceza 45, 59, 60, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 101, 130, 158, 195, 218, 219, 225
ceza adaleti 219
ceza hukuku reformu 59
ceza yargılaması 59
Chambliss, William 114, 117, 215, 248, 249
cinayet 70, 209
cinselleştirilme 176
cinsiyet baskısı 190

cinsiyetçilik 144, 180
cinsiyet eşitsizliği 28, 144, 190
cinsiyet farklılıkları 144
Cloward, Richard 205, 275
Cohen, Stanley 158, 204, 206, 249, 283
Coleman, James 129, 130, 249
Comte, Auguste 66, 100
Coser, Lewis 115, 204, 250
Cotterrell, Roger 20, 29, 75, 76, 77, 105, 112, 238, 250, 280
Crone, Patricia 59, 61, 250
Currie, Elliott 118, 250
çatışma çözümleri 131
çatışma teorisi 115
Çin hukuku 56, 59
çocuk 93, 137, 215
çocuk istismarı 215
çoğulculuk 113, 139, 188
çoğunluk kuralı 155, 156
çok boyutluluk 62
çok kültürlü toplum 185

D

Dahrendorf, Ralf 115
Dallanmış deneyimler 127
Darwin, Charles 43
Darwinizm 43
davacılar 194
dava etme 160
Davranışçılık 130
davranışçı psikoloji 129
davranışçı sosyoloji 129
davranışçı teori 114, 130
dedikodu 124
değer bağımsız 219
değerden arınık 67, 125
değerler 51, 62, 76, 88, 107, 137, 151, 159, 179, 180, 181, 229
değerler ve normlar 76, 137, 179, 180, 181
demokrasi 27, 55, 150, 151, 153, 154, 155, 157, 159, 161, 162, 163
demokratik anayasal devlet 146
demokratik devlet 89
demokratik hukuk 149
demokratikleşme 83
Derrida, Jacques 182, 184, 239, 244, 252
devlet hukuku 87

devrim 41, 87, 113
Dewey, John 104, 156
Dezalay, Yves 223, 228, 229, 247, 252,
269
dikey düzlem 223
dil'in yapısı 187
din 66, 67, 74, 93, 100, 101, 107, 124, 158,
169, 204, 209
dinsel suç 70
disiplin 48, 65, 66, 86, 105, 140, 143, 170,
185, 204, 207, 208, 238
Disiplinci iktidar 208
disiplinler-arasılık 242
diyalektik analiz 40
diyalektik tarih kavramı 40
doğal hukuk 34, 55, 121
doğum 110, 176, 197, 198, 208
Doğum Kürtaj Yasağı Yasası 198
doktor destekli intihar 194
Durkheim 13, 23, 25, 26, 28, 30, 47, 48,
49, 50, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81,
95, 103, 105, 106, 109, 112, 120,
141, 147, 162, 167, 179, 180, 181,
182, 194, 200, 239, 241, 245, 248,
249, 250, 253, 257, 258, 259, 269,
272, 275, 280, 281, 283, 285, 288
duygusal eylem 52
Dünya Bankası 228
dünya politikası 225, 226
Dünya Sağlık Örgütü 225
Dünya Ticaret Merkezi 159
Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması
159
dürtüler 83, 84

E

ebeveynler 84, 92
edebî çalışmalar 184
Edelman, Lauren 131, 136, 138, 139, 140,
143, 254, 284
egemenlik 53, 92, 100, 120, 222, 224
eğitim 14, 22, 40, 50, 66, 85, 87, 88,
93, 99, 101, 104, 116, 130, 169, 171,
189, 204, 209
Ehrlich, Eugen 26, 35, 82, 91, 92, 93, 94,
96, 110, 238, 254, 274

ekonomi 24, 27, 40, 49, 50, 52, 58, 59,
62, 63, 100, 106, 107, 130, 131,
135, 136, 140, 141, 143, 145, 146,
147, 149, 150, 151, 152, 154, 222,
224, 227, 228, 242
ekonomik rasyonellik 35, 36
ekonomi sosyolojisi 135
ekonomi ve hukuk alanı 227
Eleştirel Hukuk Çalışmaları 9, 166, 169,
172, 173, 174, 175, 177, 191, 192
Eleştirel İrk Teorisi 174, 191, 192, 199
Eleştirel Teori 115
Ellickson, Richard 131, 254
entegrasyon 165, 235
eşcinsel evlilik 195, 196, 199
eş şiddeti 190, 191
Etik 83, 86, 87, 181, 182
Etik dürtüler 83
etiketleme teorisi 126
etik gayri-zorunlu eşgüdüm 86
etik ve iktidar 86
etik zorunlu eşgüdüm 86
etnometodoloji 127
Evan, William 20, 29, 109, 239, 247, 254,
255, 274
ev hapsi 213
Evliliğin Federal Savunması Akti 196
evlilik 92, 180, 194, 195, 196, 197, 199
evrenselcilik 227
Ewing, Sally 61, 255

F

fabrika 208
faydanın maksimize edilmesi 129
fedakârlık 15
Federal Soruşturma Bürosu (FBI) 234
Feeley, Malcolm 214, 256
Felsefe 40
feminist hukuk bilimi 174
feminist yasa teorisi 189
fenomenoloji 127
feodalizm 38
formel rasyonelleşme 55, 57, 60, 61
Foucault, Michel 28, 173, 204, 206, 207,
208, 209, 212, 219, 256, 258, 264,
274, 282, 284, 286, 289
Fransız Devrimi 146

Fuchs, Stephan 186, 257
fuhuş 104, 215
Fuller, Lon 19, 24, 26, 110, 257

G

Galanter, March 161, 169, 173, 257, 267
Garfinkel, Harold 127, 128, 257
Garland, David 75, 206, 218, 256, 257, 258, 275, 290
Garth, Bryant 111, 223, 228, 229, 247, 252, 258
gayri etik zorunlu eşgüdüm 86
Geiger, Theodor 26, 82, 91, 93, 94, 96, 238, 258, 271
Geis, Gilbert 117, 248, 258
gelenek 52, 55, 68, 115, 167, 175, 203, 225
geleneksel eylem 52
geleneksel hukuk 46, 56
geleneksel otorite 53
gerçek haklar ve kurallar 102
gerçek sözleşme 71
gizli mutabakatlar 141
Good, Erich 267
Gore, Al 158
göç 68, 93, 95, 171, 193, 199, 223
göçmenlik 159, 171
gözaltına alınma 160
gözetleme sistemleri 203, 212
gözetleme teknolojileri 204, 212, 213, 214
Gramsci, Antonio 91, 115, 118, 246
grevler 141, 143
Griffiths, John 15, 20, 188, 194, 259, 260
Gurvitch, Georges 26, 82, 85, 87, 88, 89, 95, 96, 110, 111, 120, 239, 244, 246, 260, 264, 272, 276
güçlü olanın hayatta kalması 43
Gündelik yaşam 83
güvenlik 43, 100, 137, 209, 213

H

Habermas, Jürgen 9, 24, 27, 135, 145, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 162, 163, 179, 180, 181, 182, 196, 199, 238, 251, 260, 276, 278
Hagan, John 118, 176, 177, 215, 230, 231, 260, 261, 265, 270

hakimler 37
haklar 44, 57, 68, 70, 71, 75, 88, 100, 102, 142, 143, 145, 146, 147, 152, 156, 163, 171, 172, 191, 193, 196, 220, 236
Halliday, Terence 15, 167, 169, 223, 227, 248, 261
hapis 72, 217
Hapishane 217
Hapsetme 117, 216, 218
hastalık 208
hastane 207, 208
Hegel 40, 181
hegemonya 120
Heinz, John n. 169, 262, 266
Henry, Stuart 25, 29, 33, 37, 38, 187, 244, 249, 251, 262, 269
herkesin herkese karşı savaşı 107
Holmes, Jr., Oliver Wendell 97, 98, 99, 248, 258, 263
Homans, George C. 129, 263
homoseksüellik 215
Horkheimer, Max 115, 150
Hukuk 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 55, 58, 62, 63, 65, 69, 70, 71, 80, 81, 83, 85, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 138, 139, 140, 143, 145, 149, 150, 151, 154, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 199, 214, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242
hukuk bilimi 23, 26, 38, 39, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 111, 120, 122, 165, 174, 175, 199, 237, 240
hukuk danışmanı 170
Hukuk felsefesi 22
hukuk firmaları 172, 176, 230
hukuk geometrisi 124

hukuk idaresi 28
hukukî otonomi 35
hukukî sosyoloji 8, 82
Hukuk kuralı 122
Hukuk Okulu 35, 98, 99
Hukuk olguları 92
hukuksallaştırma 27, 145, 146, 147, 148, 152
hukuk sistemi 137, 148, 166, 167, 168, 173, 180, 190, 192
hukuk sosyolojisi 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 26, 28, 29, 30, 33, 42, 46, 48, 54, 55, 60, 62, 63, 65, 76, 81, 82, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 104, 105, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 131, 135, 136, 138, 139, 147, 149, 151, 161, 163, 166, 175, 179, 184, 186, 203, 204, 219, 224, 237, 238, 239, 240, 241, 242
hukuk tanımlaması 203
hukukun başlıca işlevi 199
hukukun boyutları 120
hukukun dünyevileşmesi 57
hukukun küreselleşmesi 13, 221, 222, 227, 236
Hukukun normatifliği 103, 123
hukukun pazar mantığı 147, 188
hukukun teknokratik rasyonelleştirilmesi 152
Hukukun Zorlayıcılığı 203
hukuk üretim sistemi 172
hukuk ve demokrasi 27, 150, 151, 153, 155, 157, 162
Hukuk ve ekonomi 27, 130, 136, 140, 145, 149, 224
Hukuk ve ekonomik gelişme 224
hukuk ve kültür 28, 135, 179
hukuk ve küreselleşme 224
Hukuk ve Organizasyonlar 138
hukuk ve politika 122, 135, 149, 151, 153, 175, 199
hukuk ve tıp 167
Hukuk ve Toplum Dergisi 110
Hukuk ve Toplum Derneği 110
hukuk ve toplum hareketi 112
hukuk yapısı 22
Hull, Kathleen 99, 101, 102, 177, 195, 196,

263
Hunt, Alan 15, 29, 38, 41, 85, 87, 117, 118, 119, 120, 125, 173, 206, 248, 256, 263, 264
hükümet 35, 40, 43, 44, 90, 108, 142, 155, 163, 171, 172, 194, 210, 216, 217, 231
hükümet ve muhalefet 155, 163

I-i

Irak'ın Birleşik Devletler öncülüğündeki saldırısı 160
Irakçılık 180
ırksal ve etnik eşitsizlik 192
ırk ve etnisite 188
İdam cezası 217
idare 28, 35, 41, 46, 54, 83, 118
idealizm 52, 211
ideal konuşma ortamı 182
İdeal tipler 52
ideoloji 174
ideolojik egemenlik 120
ifade özgürlüğü 186
iflas hukuku 227, 228
iflas rejimleri 228
iktidar seçkinleri 116
iletişim 12, 128, 154, 212, 234
iletişimsel eylem 149
ilkel toplumlar 73
İngiliz hukuku 61
İngiliz modeli 170
insan davranışı 37, 125, 129, 208
insan hakları 152, 225, 231, 236
insan ruhu 88
insan zihni 125
İnterpol 234, 235
intihar 66, 67, 69, 194
İslam 59
İslamî hukuk 59
iş bölümü 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 124
iş hukuku 141
işkence 72, 187, 206, 207
işlevi 23, 27, 36, 46, 48, 59, 63, 66, 67, 70, 75, 77, 85, 87, 88, 95, 96, 108, 109, 110, 112, 113, 117, 124, 135, 142, 147, 156, 162, 163, 167, 170,

178, 182, 199, 205, 208, 209, 227,
241, 242
iş prestiji 171
işsizlik 142, 205, 218
işyeri 161

J

James, William 104
Japon Hukuk Sosyolojisi Derneği 240
jüri 37, 38, 102, 128, 160, 161
jüri duruşmaları 161

K

kadın avukatlar 176
kadın sünneti 225, 226, 235
kalvinist 50
kamu hukuku 152
kamuoyu 101, 204
Kant, Immanuel 34, 265
kanuni prosedür 122
kapitalist devlet 41
kapitalizm 40, 41, 44, 53, 57, 61, 146
karizmatik otorite 53
Karşılaştırmalı tarihsel bakış 38
kartografya 187
Kay, Fiona 265
Kehanet 56
kendi kendini oluşturma 153
kendi kendini yaşatma 154
kentleşme 104
keyfi irade 46
kısmî doğum veya geç dönem kürtajları
197
Kitabî hukuk 103
Klasik Okul 35, 47
kolektif bilinç 68, 69
kolektif vicdan 68
Komisyon 195
komünizm 224
Konfüçyüsçü hiyerarşi ve toplumsal da-
yanışma değerleri 59
köle 56, 71
kölelik 193
Köylüler 42
Kronman, Anthony 22, 55, 61, 62, 266
kullanım 64, 71
kumar 215
kurumsalcılık 27, 136, 138

kurumsallaşma 137, 138, 139, 221
kültür 12, 13, 24, 27, 28, 40, 51, 53, 58,
66, 91, 93, 124, 135, 179, 239, 242
kültürel çeşitlilik 180, 182
Küreselleşme 9, 16, 221, 222, 223, 235,
236
kürtaj 194, 196, 197, 198, 199, 215

L

Lande, John 15, 82, 143, 161, 254, 266,
267
Laub, John 205, 278
Laumann, Edward 169, 262
Levine, Donald 29, 267
Liberal hukuk doktrini 191
liberal içtihat 191
liberalizm 141
Likhovski, Assaf 61, 268
Lipset, Seymour 156, 268
Llewellyn, Karl 26, 97, 101, 102, 103, 238,
263, 268, 272, 286
Luckman, Thomas 137
Luhman, Niklas 153
Lukacs, Georg 115
Lyotard, François 183, 269

M

Madde bağımlılığı 159
mahkeme 98, 102, 128, 141, 186, 194,
195, 196, 197, 198, 231
mahremiyet 122, 197, 214
Maine, Henry 25, 33, 37, 38, 39, 244,
249, 269
Mair, Jane 185, 248
Malinowski, Bronislaw 106
Manza, Jeff 157, 245, 270, 286
Marshall, Alfred 106, 126, 246, 270
Marsh, Robert 58, 59, 270
Marx, Gary T. 15, 25, 33, 39, 40, 41, 42,
47, 48, 52, 62, 70, 76, 81, 108, 115,
116, 117, 118, 119, 206, 210, 212,
213, 214, 248, 253, 262, 270, 271,
272, 275, 284, 287, 289
Marx, Karl 15, 25, 33, 39, 40, 41, 42, 47,
48, 52, 62, 70, 76, 81, 108, 115,
116, 117, 118, 119, 206, 210, 212,
213, 214, 248, 253, 262, 270, 271,
272, 275, 284, 287, 289

materyalist 40, 41, 42, 52, 72, 118
materyalizm 39, 40, 41
Matsueda, Ross 126, 271
Mayhew, Leon 107, 109, 271, 274
Mead, George Herbert 125, 204, 272
Mekanik toplumlar 68
Merton, Robert 30, 73, 77, 97, 272, 280
meslekî grup 167
meşruluk 53, 146, 150, 168, 203
meta-anlatı 183, 184
metropol 172
mikro-anlatı 184
Mikro-teorik Yaklaşım 8, 125
Miller, James 73, 74, 255, 256, 274, 280
Mills, C. Wright 115, 116, 183, 272
Milosevic, Slobodan 231, 261
Milovanovic, Dragan 29, 111, 117, 173,
186, 187, 192, 244, 262, 272
miras hukuku 42
modern devlet 46, 53, 145
Montesquieu, Baron de 25, 33, 34, 35,
165, 239, 254, 273
Munger, Frank 188, 189, 281
mutabakat 55
mülkiyet hakları 70
müzakere 43, 125, 128, 141, 142, 156,
160, 161, 163, 228

N

narsisizm 192
neden ve işlev 67
Nefret Suçları 159
Nelson, Robert 144, 169, 176, 177, 262,
263, 273
neo marksizm 173, 183
nesnelcilik 131
nesnelleştirme 138
New Deal 271, 281
Nixon, Richard 193
Nonet, Philippe 26, 114, 121, 122, 123,
273, 280
normatif entegrasyon 23
Norris-La Guardia Yasası 142

O-Ö

Oklahoma Şehri'nin bombalanması 159

onarıcı hukuk 73, 76, 77
onur 52
Operasyon Özgürlüğü Zırhı 160
Organik toplumlar 68, 76
Osinsky, Pavel 223, 261
otonom hukuk 87
oyun teorisi 131
ölüm 36, 70, 194, 217
öngörülebilirlik 61
örf 86, 87, 169
Ötenazi 180, 194
özel hukuk 109
Özel mülkiyet 71
özgürlük 37, 57, 146, 147, 158, 194, 214

P

para 56, 107, 144, 151, 152, 232, 234, 235
parasal 70, 146, 151, 152, 229
Pareto, Vilfredo 106, 249
Parsons, Talcott 8, 24, 26, 98, 105, 106,
107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 116,
129, 135, 140, 153, 167, 168, 177,
179, 180, 181, 183, 196, 243, 250,
251, 271, 274, 277
Pashukanis, Evgenii 41, 118, 274
Petrazycki ekolü 104
Petrazycki, Leon 26, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 98, 104,
110, 111, 239, 245, 249, 252, 258,
259, 266, 275, 282, 284
Piven, Francis Fox 205, 275
Podgórecki, Adam 29, 95, 239, 244, 247,
264, 275, 289, 290
polis 53, 73, 119, 120, 128, 167, 203, 209,
210, 211, 212, 219, 231, 232, 233,
234, 235
polis bürokratikleşmesi 212, 232
polis çalışmaları 209
polis işlevi 209
polisleşme 204, 209, 210, 211, 219, 222,
232, 234, 235
polisleşmenin küreselleşmesi 232
Politika 7, 9, 54, 100, 108, 149, 153, 155
politika bilimi 135
politika felsefesi 37
politik ekonomi 206
politik kanaat 93

politikleşme 235
politik sosyoloji 62, 70, 135
Posner, Richard 20, 130, 131, 275
Postmodernizm 9, 182, 184, 185, 191, 198
Poulantzas, Nicos 118
Pound, Roscoe 26, 91, 97, 99, 100, 101,
102, 103, 105, 110, 111, 238, 247,
263, 268, 269, 272, 276, 282, 283,
284, 289
pozitif ayrımcılık 139, 193
pozitif hukuk 56, 84, 96, 241
pragmatizm 104
prestij 168, 171
profesyonelleşme 28, 57, 165, 166, 168,
169, 178, 210, 211
proletarya 40
Prosedürel adalet 161
Protestan etik 108
Psikiyatri 208
psikoloji 85, 88, 129, 150
psikolojik eğilimli teori 86

Q

Qing Hanedanlığı 58, 59

R

rasyonelleşme 53, 55, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 78
rasyonellik 35, 36, 49
rasyonel seçim teorisi 114, 129, 130
rasyonel-yasal egemenlik 53
refah 27, 40, 136, 145, 146, 147, 148, 152,
172, 188, 205, 209, 218
refah devleti 146, 218
refah hukuku 145, 146, 188
Rehabilitasyon 218
rehberlik 27, 35, 179, 237
resmî hukuk 137, 168, 170, 241
Resmî pozitif hukuk 241
Robertson, Roland 227, 251, 277
Roe v. Wade 197, 198, 278
Roma hukuk bilimi 38
Rose Arnold 117, 121, 278
Ross Edward A. 101, 104, 110, 204, 205,
271, 278

S-Ş

Saf Sosyoloji 8, 123
sağlık hizmetleri 196
saldırı 68, 72, 215
Sampson, Robert 97, 205, 278, 279
Santos, Boaventura de Sousa 187, 188,
223, 278, 279
sapkınlık 118, 146, 203, 204, 207, 219
savcı 60
Savelsberg, Joachim 15, 21, 59, 60, 97,
215, 216, 279
Schur, Edwin 126, 205, 215, 279
Schutz, Alfred 127, 153, 266, 280
Schwartz, Richard 15, 20, 29, 73, 74, 75,
157, 248, 280
seküler 72
Selznick, Philip 26, 114, 121, 122, 123, 136,
137, 148, 246, 254, 265, 266, 273,
280
sembolik etkileşimcilik 27, 114, 125, 189
sendikalar 141, 142
serbest piyasa 53, 64, 141, 222
serbest ticaret 44
Seron, Carroll 29, 169, 177, 188, 189, 253,
281
serserilik 117
serserilik hukuku 117
sevimli robot 183
sezgisel hukuk 84, 241
Shamir, Ronen 60, 169, 281
sığınma 159, 160, 191, 199, 208
sığınmacı 160
sınıf 28, 40, 41, 52, 118, 171, 183, 188,
189, 199
sınıfçılık 180
sınıf yapısı 189
siber suç 215
Simmel, Georg 25, 34, 44, 45, 47, 55,
115, 179, 238, 281, 289
sistemik sosyolojik 48, 101
Sivil Haklar 143
sivil hukuk 61, 170, 171
sivil özgürlükler 214
sivil polis 210
Skinner, B.F. 129
Skrentny, John 16, 143, 145, 193, 257,
278, 282

Soğuk Savaş 116, 205, 230
sokak cinayeti 159
Somers, Margaret 146, 161, 282
Sorokin, Pitirim 26, 82, 85, 89, 90, 95,
96, 106, 110, 265, 282, 285
sosyal arzular 99
sosyal bilimler 22, 51, 150, 192, 240, 242
sosyal çalışma 111
sosyal düzen 36, 41, 78, 94, 104, 125
sosyal entegrasyon 24, 242
sosyal eşitlik 44
sosyal etkileşim 27, 125
sosyal ilgiler 100
Sosyal Kontrol 9, 99, 203, 204
sosyal kontrol olarak hukuk 123, 241
sosyal mühendislik 43, 47, 85
Sosyal olgular 66
sosyal psikoloji 107
sosyal reform 104
sosyal sözleşme 36, 37
sosyal yapı 13, 60, 93, 94
Sosyolojik Çatışma Teorisi 8, 114
sosyolojik hukuk bilimi 26, 97, 98, 99,
101, 103, 104, 105, 111, 112, 120,
240
sosyolojik tahayyül 116
sosyolojik teori 90, 112, 186
sömürgecilik 224
söylem teorisi 150
sözleşme 36, 37, 38, 39, 56, 57, 64, 70,
71, 72, 92, 141, 188
sözleşme hukuku 57, 70, 188
Spencer, Herbert 25, 33, 43, 44, 47, 62,
282, 283
Spitzer, Steven 74, 75, 76, 117, 118, 245,
283, 289
statü 43, 52, 56, 211
statü sözleşmeleri 56
suç 27, 35, 36, 67, 70, 71, 74, 89, 90, 97,
101, 117, 118, 126, 130, 131, 141, 157,
159, 171, 187, 197, 203, 204, 205,
209, 210, 212, 214, 215, 216, 217,
218, 219, 225, 230, 231, 232, 233,
234, 235
suç bilimi 97, 117, 219
suç kontrolü 209
suç sosyolojisi 89, 126, 131
Sumner, William Graham 25, 33, 43, 44,

47, 102, 244, 269, 284
Sutherland, Edwin 97, 205, 257, 274, 284
süreç olarak hukuk 25
şahitler 186
şartlı tahliye 216, 217
şüphencilik 104, 111, 186

T

tabakalaşma 52, 124, 172, 216
Taft-Hartley Yasası 143
takdir hakkı 216
tarih 19, 25, 35, 39, 40, 44, 57, 58, 77,
90, 150, 151, 197, 221, 237
tarihsel 12, 14, 20, 22, 23, 34, 35, 38,
39, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 52,
53, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 67, 68,
71, 72, 73, 74, 75, 77, 87, 88, 90,
91, 96, 99, 100, 105, 111, 112, 115,
116, 117, 118, 120, 123, 146, 151,
169, 193, 198, 204, 206, 209, 210,
215, 217, 218, 220, 232, 239, 240
Tarihsel materyalizm 39, 41
teamül 63
tekel 53, 140
teknik hukuk bilgisi 23
teknolojik öğeler 213
teoloji 44
teorik çoğulculuk 113
teori ve pratik 40
terapi 59
terörizm 159, 232, 234
Timasheff, Nicholas 26, 82, 85, 86, 87,
88, 89, 91, 95, 96, 111, 264, 279,
284, 285
tipolojik sosyoloji 88
Tocqueville, Alexis de 25, 33, 37, 38,
258, 285
topluluk 45, 53, 55, 157, 179, 213, 218
Toplum 16, 18, 50, 55, 66, 110
toplum polisliği 212
toplumsal dayanışma 59
toplumsal değişim 44
toplumsal tepki 126
Tönnies, Ferdinand 25, 34, 45, 46, 47,
48, 55, 238, 251, 285
tözel 14, 19, 21, 22, 47, 55, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 62, 68, 78, 93, 94, 115,

132, 204, 216, 221, 227, 228, 236,
237, 242

Treves, Renato 238, 239, 285

Trubek, David 55, 61, 62, 286

Türk, Austin 114, 117, 119, 286

tümdengelimcilik 104

U-Ü

Uggen, Christopher 143, 157, 245, 254,
270, 286

Ulusal Çalışma İlişkileri Yasası 142

ulus devlet 208, 227, 228

uluslararası avukatlık 225, 235

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Eski Yu-
goslavya için 230, 231, 232

uluslararası iş ihtilafı 229

Uluslararası Para Fonu 228

uluslararası polis çalışması 234

uluslararası polis iş birliği 232, 233

Uluslararası Polis Konferansı 233

uluslararası polisleşme 234, 235

uluslararası polis organizasyonu 233,
234

Uluslararası Sosyoloji Derneği 239

Uluslararası Suç Polisliği 233

uluslararası ticaret hakemliği 229

umumî Hukuk 98, 109, 170, 171

uygulamalı sosyoloji 123

uyum 46, 95, 101, 103, 104, 109, 116, 119,
120, 129, 138, 162, 204, 222, 224,
227, 231

uyuşmazlık çözümü 160, 161

uzman grup 70

uzmanlık 14, 20, 21, 26, 29, 30, 33, 70,
76, 77, 78, 81, 82, 89, 93, 109,
135, 136, 163, 167, 168, 169, 171,
211, 227, 233, 235, 237, 238, 239,
241, 242

ücret ayrımcılığı 144

ücret farklılığı 144

üst yapı 40

W

Wagner Yasası 142, 143

Wallerstein, Immanuel 223, 288

Ward, Lester 101, 186, 257

Ward, Steven 101, 186, 257

Weber, Max 7, 13, 19, 22, 23, 25, 26, 30,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
66, 72, 75, 77, 78, 81, 101, 105,
106, 109, 110, 111, 112, 116, 138, 141,
147, 152, 167, 169, 177, 180, 181,
203, 211, 219, 238, 240, 241, 242,
243, 244, 245, 247, 248, 250, 255,
256, 259, 266, 267, 268, 270, 272,
277, 278, 279, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 290

Welch, Michael 16, 159, 215, 288, 289

Wimberley, Howard 74, 289

Y

yabancılaşma 40

yakınsallık 224

yapı olarak hukuk 25

yapısalcılık 173

Yapısal işlevselcilik 125

yaptırım 66

yararcı felsefe 36

yararcılık 47

yaratılmış 224

yargı 28, 37, 51, 53, 59, 61, 143, 151, 158,
159, 168, 197, 222, 239

yargıçlar 37, 57, 73, 84, 98, 99, 102, 216

yargılama 35, 54, 57, 72, 93, 98, 99, 160,
161, 170, 215, 216, 223, 240, 241

yargılama rotaları 240

yargılama sahası 35

Yargı süreci 37

yasa bilimi 22, 26, 28, 91, 94, 241, 242

yasa düşüncesi 61

yasa eğitimi 104, 177

yasa ekolü 110, 111, 117, 120

yasa elitleri 193, 229

yasa felsefesi 36, 110

yasa küreselleşmesi 230

yasa özneleri 203

yasa politikası 38

yasa uzmanlığı 108

yasal 11, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28,
33, 37, 38, 40, 41, 47, 53, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 69,
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 86, 87,

88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 107, 108, 109, 110, 111, 112,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 127, 128, 130, 131, 136,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 149, 151, 153, 154,
155, 160, 162, 168, 171, 172, 174,
180, 182, 184, 188, 189, 193, 194,
195, 196, 197, 199, 204, 211, 216,
219, 222, 224, 225, 226, 227, 228,
236, 241
Yasal biçimcilik 98
yasal bilinçlilik 126, 127
yasal düzen 19, 100, 118
yasal eşitsizlik 127
yasal gerçekçi 91, 102, 103
yasallaştırma 141, 144
yasallık 54, 92, 96, 101, 127, 148, 152,
203

yasal normlar 24, 86, 88, 92, 94, 95, 153
yasaya uygunluk 195
yaşam dünyalarının çoğulluğu 214
yaşam dünyası 151, 152
yaşam hukuku 91, 92, 96
yaşam seyri yaklaşımı 205
yaşayabilirlik 197
yazılı kodlar 38
yemin 71
yeni kurumsalcılık 27, 138
yoksulluk 43, 104, 205
Yorumcu sosyoloji 50, 51
yönetimsel iktidar 208, 209
yönetimsellik 204, 206, 208, 209

Z

zorlama 94, 122, 204, 205, 210, 211, 219

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

